

OTDK dolgozat

2025

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

**AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA PROGRAM
FENNTARTHATÓSÁGI HATÁSAINAK VIZSGÁLATA A VESZPRÉM-
BALATON 2023 PROJEKT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL**

**EVALUATING THE SUSTAINABILITY IMPACTS OF THE EUROPEAN
CAPITAL OF CULTURE PROGRAM: INSIGHTS FROM THE VESZPRÉM-
BALATON 2023 PROJECT**

Takács Kamilla

Konzulens: Dr. Jászberényi Melinda

Kézirat lezárásának dátuma: 2024.11.13.

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	1
2. FENNTARTHATÓSÁG AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA PROGRAMBAN	2
2.1. AZ EKF PÁLYÁZATOK SZEMLÉLETÉNEK FEJLŐDÉSE AZ ÉVEK SORÁN	3
2.2. A KULTÚRA SZEREPE A FENNTARTHATÓSÁG ELÉRÉSÉBEN	4
3. A VESZPRÉM-BALATON 2023 PROGRAM	6
3.1.. A PROGRAM BEMUTATÁSA	6
3.2. VESZPRÉM KÖRNYÉKÉN VÉGZETT KUTATÁSI EREDMÉNYEK A FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATBAN	8
3.3. A FÉLKÉSZÜLÉSI IDŐSZAKBAN VÉGREHAJTOTT INTÉZKEDÉSEK	10
4. A VESZPRÉM-BALATON 2023, VALAMINT A BODŐ 2024 ÉS BAD ISCHL-SALZKAMMERGUT 2024 EKF PROGRAMOK FENNTARTHATÓSÁGI TÖREKVÉSEINEK ÖSSZEHOSONLÍTÁSA	12
4.1. A VESZPRÉM-BALATON 2023 PROGRAM	12
4.1.1. Gazdasági fenntarthatóság	12
4.1.2. Ökológiai fenntarthatóság	13
4.1.3. Társadalmi fenntarthatóság	13
4.1.4. Kulturális fenntarthatóság	14
4.2. A BODŐ 2024 PROGRAM	14
4.2.1. Gazdasági fenntarthatóság	14
4.2.2. Ökológiai fenntarthatóság	15
4.2.3. Társadalmi fenntarthatóság	16
4.2.4. Kulturális fenntarthatóság	16
4.3. A BAD ISCHL – SALZKAMMERGUT 2024 PROGRAM	17
4.3.1. Gazdasági fenntarthatóság	17
4.3.2. Ökológiai fenntarthatóság	18
4.3.3. Társadalmi fenntarthatóság	18
4.3.4. Kulturális fenntarthatóság	19
4.4. A BEMUTATOTT VÁROSOK FENNTARTHATÓSÁGI TÖREKVÉSEINEK ÖSSZEHOSONLÍTÁSA	20
5. EMPIRIKUS KUTATÁS A VESZPRÉM-BALATON 2023 EKF PROGRAM FENNTARTHATÓSÁGI KÉRDÉSEIRŐL	21
5.1. KUTATÁSMÓDSZERTAN	22
5.2. MINTAVÉTEL	23
5.3. MÉLYINTERJÚK	23
6. EREDMÉNYEK	25
6. 1. MÉLYINTERJÚK	25
6.1.1. A projekt során végrehajtott intézkedések	25
6.1.2. Fő kihívások a megvalósítás során	26
6.1.3. Edukáció, szemléletformálás	27
6.1.4. A kommunikáció megvalósítása és a visszajelzések	28
6.1.5. A legfőbb eredmények	30
6.2. KÉRDŐÍVES KUTATÁS	31
6.2.1. Leíró statisztikai elemzés	31
6.2.2. Korrelációs elemzés	36
6.2.3. Az egyéni vélemények összegzése	40
7. DISZKUSSZIÓ	41
8. ÖSSZEFOGLALÁS	44
9. MELLÉKLET	46
10. FELHASZNÁLT IRODALOM	49

Ábra- és táblázatjegyzék

1. ÁBRA: A FENNTARTHATÓSÁGI PILLÉREK FONTOSSÁGA A VEB2023 PROGRAMRA LÁTOGATÓK KÖRÉBEN	33
2. ÁBRA: A VEB2023 PROGRAMRA LÁTOGATÓK INFORMÁLTSÁGI SZINTJE A FENNTARTHATÓSÁGI CÉLKITŰZÉSEKRŐL	33
3. ÁBRA: A VEB2023 PROGRAMRA LÁTOGATÓK VÉLEMÉNYE A FENNTARTHATÓSÁGI CÉLKITŰZÉSEK TELJESÜLÉSÉRŐL	33
1. TÁBLÁZAT: KÖZÖS ÉS EGYEDI PROGRAMELEMÉK A HÁROM VIZSGÁLT EKF PROJEKTBEN.....	20
2. TÁBLÁZAT: A KUTATÁSI KÉRDÉSEK MEGVÁLASZOLÁSÁRA ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK	23
3. TÁBLÁZAT: A KUTATÁSBAN RÉSZT VEVŐ INTERJÚALANYOK JELLEMZŐI	24
4. TÁBLÁZAT: A FENNTARTHATÓSÁGI PILLÉREK ÉRTÉKELÉSE	32
5. TÁBLÁZAT: A FENNTARTHATÓSÁGI PILLÉREKKEL KAPCSOLATOS ÁLLÍTÁSOK ÉRTÉKELÉSE	34
6. TÁBLÁZAT: A FENNTARTHATÓSÁGI PILLÉREKRŐL ALKOTOTT VÉLEMÉNY ÉS A DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK KÖZÖTTI KORRELÁCIÓ	36
7. TÁBLÁZAT: A GAZDASÁGI FENNTARTHATÓSÁGRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY KORRELÁCIÓJA AZ ÉLETKORRAL	37
8. TÁBLÁZAT: A GAZDASÁGI FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATOS ÁLLÍTÁSOK KÖZÖTTI KORRELÁCIÓK	37
9. TÁBLÁZAT: A TÁRSADALMI FENNTARTHATÓSÁGRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY KORRELÁCIÓJA A DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐKKEL	37
10. TÁBLÁZAT: : A TÁRSADALMI FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATOS ÁLLÍTÁSOK KÖZÖTTI KORRELÁCIÓK	38
11. TÁBLÁZAT: AZ ÖKOLÓGIAI FENNTARTHATÓSÁGRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY KORRELÁCIÓJA A DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐKKEL ...	38
12. TÁBLÁZAT: AZ ÖKOLÓGIAI FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATOS ÁLLÍTÁSOK KÖZÖTTI KORRELÁCIÓK	39
13. TÁBLÁZAT: A KULTURÁLIS FENNTARTHATÓSÁGRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY KORRELÁCIÓJA A DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐKKEL ...	39
14. TÁBLÁZAT: A KULTURÁLIS FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATOS ÁLLÍTÁSOK KÖZÖTTI KORRELÁCIÓK	40

1. Bevezetés

Szakdolgozatom témája az Európa Kulturális Fővárosa program fókuszának fenntarthatósági irányba való eltolódása, valamint a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program fenntarthatósági aspektusainak elemzése. Kutatásom célja, hogy megvizsgáljam a Veszprém, valamint a Bakony-Balaton régióban végrehajtott intézkedések sikerességét fenntarthatósági szempontból, valamint, hogy rámutassak az esetleges fejlesztési területekre a program kapcsán.

Témaválasztásom oka, hogy egy rendkívül aktuális témáról van szó, hiszen a fenntarthatóság, mint téma, az utóbbi évek során egyre nagyobb jelentőséggel bír az emberek mindennapjaiban, és egyre fontosabbá válik bolygónk jövője érdekében, hogy világszinten átgondoljuk az ehhez köthető tevékenységeinket. Szerettem volna mélyebben belelátni, hogy az Európa Kulturális Fővárosa program, és különösen a Veszprém-Balaton régióban megvalósított projekt hogyan járul hozzá ehhez a változáshoz.

A kutatás során szisztematikusan vizsgálom a fenntarthatóság négy pillérének (gazdasági, társadalmi, ökológiai és kulturális) egyensúlyát a VEB2023 programban, a konkrét célkitűzések megvalósulási arányának vizsgálatával. A szervezői és a lakossági vélemények összevetésével arra szeretnék rávilágítani, hogy mely területek valósultak meg a legsikeresebben, és mely területeken szükséges további fejlesztés ahhoz, hogy a Veszprém-Balaton régió hosszú távon fenntartható és vonzó desztináció maradjon a helyiek és a látogatók számára egyaránt.

A szakirodalmi áttekintés első részében bemutatom az Európa Kulturális Fővárosa programok szemléletfejlődését az évek során, a kultúra szerepét a fenntarthatóság elérésében, valamint az EKF programok lehetőségeit a kultúra eszközeként sikeres felhasználására. A második felében részletesen elemzem a Veszprém-Balaton 2023 program fenntarthatósági törekvéseit és fő intézkedéseit, bemutatom az ezzel kapcsolatos kutatások eredményeit, végül egy összehasonlító elemzéssel alátámasztom, hogy a fenntarthatósági célkitűzések minden aktuális EKF városban erősen jelen vannak.

Ezt követően bemutatom kutatási kérdéseimet, a kutatás módszertanát, és a mintaválasztás szempontjait. Mélyinterjúkat készítek a VEB2023 projektben érintett szakértőkkel, majd kérdőíves felmérést végzek a programsorozaton részt vevő lakosok között a projekt sikerességének felmérésére fenntarthatósági szempontból. Végül részletesen elemzem primer kutatásom eredményeit, következtetéseket vonok le és megfogalmazom fő javaslataimat a jövőbeli fejlesztésekre.

2. Fenntarthatóság az Európa Kulturális Fővárosa programban

A turizmus környezetre gyakorolt hatása már az 1970-es évek végétől kezdve foglalkoztatta a kutatókat, a 2000-es évektől pedig folyamatosan nő a fenntartható turizmussal kapcsolatos tudományos cikkek száma, melyek között nagy számban szerepelnek európai esettanulmányok. Az éghajlatváltozás megfékezése érdekében a turizmus szempontjából elengedhetetlen a kommunikáció javítása, a tudás mobilizálása, a kutatási kapacitások növelése. A kortárs turisztikai politikák is nyomást gyakorolnak a desztinációkra, hogy fenntarthatóbb megközelítéssel tervezzék turisztikai tevékenységüket. A fenntartható turizmus elérését ugyanakkor megnehezítik az érdekelt felek, valamint a látogatók társadalmi-gazdasági és kulturális különbségei.

A legutóbbi tanulmányok a fenntartható turizmus koncepcióját innovatív városi kezdeményezésekhez kapcsolják, és a COVID-19 utáni időszakban a turizmus hajtóerejének tartják ezeket. A fenntartható turizmus és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat vizsgálata során felismerték, hogy a hatások elsősorban a vendéglátásban, a zöld és fenntartható technológiában és a környezettudományokban összpontosulnak. A desztinációk számára lehetőségként jelenik meg fenntarthatósági indikátorok kialakítása, melyek a versenyképességük növekedéséhez vezethetnek.

Az Európa Kulturális Fővárosa program, mint az Európai Unió hosszú távú kulturális kezdeményezése, elkerülhetetlen módon összefonódott a kijelölt városok turisztikai fejlesztésével. A 1990-es évektől kezdve az EKF kezdeményezés követte az EU trendjeit, határozatait és ajánlásait. Az EU egyik fő stratégiai célja a fenntartható fejlődés az új korszakban, így a fenntartható turizmus is befolyásolta az EKF kezdeményezést, amely egyik elsődleges prioritássá vált.

Az átmenet a túlturizmusból a fenntarthatóbb turizmus felé kulcsfontosságú feladat mind Európában, mind globális szinten. A kulturális turizmus felőli megközelítés adhatja az egyik útját a fenntarthatóbb turizmus elérésének, azonban bizonyos formái, főként a felszínes, városnézés formájában megtestesült látogatások túlterhelt városokban (mint például Velence) szintén a probléma részét képezik. Erre megoldást jelenthet a kulturális örökség és közösségi ökoszisztémák jelentőségéről való szélesebb körű oktatás, valamint a túlzott turistamozgások helyi egyensúlyra gyakorolt káros hatásaira való figyelemfelkeltés. Az olyan kezdeményezések, mint az Európa Kulturális Fővárosa lehetséges platformot nyújthatnak a túlturizmus problémáinak széles körű megismertetésére (Mavrin, 2024).

2.1. Az EKF pályázatok szemléletének fejlődése az évek során

Az EKF program eredeti elképzelése az volt, hogy segítse a tagállamok népeit közelebb hozni. Glasgow 1990-es évi gazdasági, építészeti és társadalmi sikerei, valamint a Kreatív Városok koncepciója körüli stratégiák áttörése után a fókusz az EKF cím által elérhető gazdasági sikerek irányába változott (Koefoed, 2013). Az Európa Kulturális Fővárosa program az 1990-es évektől kezdve kutatások tárgyát képezte, figyelmet fordítva a turizmusra gyakorolt hatásaira. Már az első években felismerték a művészet és kultúra, valamint a turizmus közötti kapcsolatot. A következő években már a projekt részévé vált a turizmus fejlesztése a kiválasztott városokban, a 2000-es évek végétől pedig már konkrét számadatokkal is alátámasztották az elért hatásokat. Liverpool 2008-ban az EKF címnek köszönhetően 9,7 millió látogatást vonzott a városba, közel 15 000 új munkahelyet teremtve a városban és a régióban (Mavrin, 2024).

2009 előtt az EKF kontextusában a fenntarthatóság fogalma a hosszú távú gazdasági sikert, a kulturális fogyasztás növelését jelentette. Az Essen/Ruhr 2010, a Turku2011 és a Guimarães2012 programjaiban azonban már megjelent a társadalmi és/vagy környezeti fenntarthatóság kérdése is (Koefoed, 2013). Johnson (2009) kulturális fővárosokról készített kutatásában azt a következtetést vonta le, hogy ezekben a városokban feszültség jelenik meg a gazdasági fenntarthatóság biztosítása, és a kulturális és társadalmi fenntarthatósághoz kapcsolódó törekvések között. Akkor lesz biztosított a kulturális fővárosok programjának gazdasági fenntarthatósága, ha már elérték a kulturális és társadalmi fenntarthatóságot.

Az EKF városokkal kapcsolatos legújabb kutatások hangsúlyozzák a turizmus fejlesztését a reziliens városok kontextusában, megteremtve a lehetőséget a fenntarthatóbb kulturális turizmusra. A turizmusfejlesztési modellek monitorozása a kulturális részvétel, helyi identitás, valamint a pozitív és negatív gazdasági, szociokulturális és környezeti hatások mérésével is lehetséges.

Mavrin (2023) megvizsgálta 16 kulturális főváros pályázati könyvét 2020 és 2027 között, és arra a következtetésre jutott, hogy a vizsgált évek során látható átmenet van a főként turizmusra összpontosító pályázatokból a fenntarthatóbb, környezetbarátabb megközelítések felé. Esch 2022 alacsonyabb szinten tervezi a hatásokat és a kapcsolódó mutatók kialakítását. Veszprém 2023 nagy hangsúlyt fektet a fenntarthatósági kérdésekre, a környezeti hatásokat három kategóriára osztva – ökológiai, városi és gazdasági hatások. A Bad Ischl 2024 összekapcsolja az EKF környezeti mutatóit az Európai Zöld Fővárosok elveivel, létrehozva egy egyedi együttműködési platformot a két kezdeményezés között.

A kortárs EKF-ek, különösen 2023-tól kezdve, nagyobb hangsúlyt fektetnek a fenntartható fejlesztési kérdésekre, ideértve az új fenntartható turizmusmodellek kidolgozását is. A közelgő kulturális fővárosok méretének és jelenlegi gazdaságának szempontjából fontos, hogy továbbra is lehetőségük legyen a turizmus fejlesztésére. A jövőben pályázó városoknak fenntarthatósági koncepciókra kell összpontosítaniuk a pályázataikat, összekapcsolva az EKF örökségét az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaival, öko- és zöld turizmus kezdeményezésekkel, közösség-alapú projektekkel és nettó szén-dioxid-semleges eseményekkel. Az infrastruktúrába való túlzott befektetések és a nagy tömegeket vonzó drága események, amelyek gyakran hosszú távú adósságot hagynak a városok költségvetésén, már nem lesznek részei az EKF kezdeményezéseknek. A pályázó városok gazdasági növekedést és társadalmi fejlődést fognak várni, de ambícióiknak zöldnek és fenntarthatónak kell lenniük a sikeres pályázathoz (Mavrin, 2024).

2.2. A kultúra szerepe a fenntarthatóság elérésében

A kultúrát együtt osztott hitrendszerek, értékek, viselkedési modellek, együttélési szabályok és várt viselkedési minták halmazaként értelmezzük. A hitrendszerekhez, értékekhez és viselkedéshez a fenntarthatóság is kapcsolódik. A helyi és regionális kulturális politika elősegítheti a társadalmi változásokat a fenntartható viselkedés, a polgárok részvétele és fenntartható kollektív cselekvések felé, vagy akár hozzájárulhat a fenntartható társadalommá való átalakuláshoz (Burksiene et al., 2018).

A kulturális turizmus lényeges szerepet játszik a globális utazási iparban. Fontos, hogy a fenntartható turizmussal is összekapcsolódjon, olyan elvek bevezetésével, amelyek a kulturális örökség és a turisztikai ökoszisztémák megőrzését célozzák. Mavrin (2023) összegyűjtötte számos szerző javaslatait ennek eléréséhez. A fenntarthatóság érdekében a kulturális látnivalóknak a városközpontok közelében kell elhelyezkedniük, sétatávolságra egymástól. Hangsúlyozta a kulturális identitás és hitelesség szerepét a fenntartható kulturális turizmus fejlesztésében, figyelembe véve a helyiek érzékelését, észrevételeit. A helyi lakosság turizmusfejlesztésben való részvételre történő oktatása is elősegítheti a fenntarthatóbb kulturális turizmus kialakulását. A fenntartható kulturális turizmusnak a társadalmi, gazdasági és ökológiai fenntarthatóságra egyaránt összpontosítania kell, melyhez e három területet összefüggően figyelembe vevő, a pozitív és negatív hatásokat komplex módon mérő mutatókat kell kidolgozni. Emellett az etikus gondolkodásmód és a társadalmi felelősségvállalás is segíthet a desztináció belső és külső környezetének kezelésében.

A városoknak kiemelt szerepe van a kultúra szerepének tanulmányozásában és gyakorlásában a fenntarthatóbb jövő megteremtése, a világ nem fenntartható fejlődésének visszafordítása érdekében, így a fenntartható tervezés és irányelvek kialakítása során a kultúra egyre nagyobb szerepet játszik. A fenntarthatóság szerepének növelése nagy kihívásokkal jár a városok számára, és az ilyen mértékű kihívások kezelése kulturálisan megalapozott folyamatokkal lehet sikeres (Koefoed, 2013). A kulturális regeneráció a helyi kulturális folyamatok és struktúrák folyamatos támogatását és megerősítését jelenti. A kultúra fontos eszköze a helyi politikai, társadalmi és gazdasági problémák megoldásának (Liu, 2019). Az EKF kezdeményezés az egyik legsikeresebb kulturális projekt, mely maximalizálja a társadalmi és gazdasági előnyöket, különösen akkor, ha az események a város és a környező régió hosszú távú, kultúraalapú fejlesztési stratégiájának részeként kerülnek megrendezésre (Burksiene et al., 2018). Az Európa Kulturális Fővárosa program az egyik legjelentősebb megaesemény, mely támogatni és fejleszteni képes a társadalmi-gazdasági változások kulturális alapú folyamatait (Koefoed, 2013).

A kultúra alapú városi regeneráció, beleértve a kulturális eseményekbe és létesítményekbe való befektetéseket, széles körben elfogadott módja a városok megújításának és gazdasági fejlesztésének. Azonban ez a módszer számos akadályba is ütközhet. A fenntartható fejlődés érdekében elengedhetetlen az egyensúly az „elmúló” tevékenységek (például események, fesztiválok) és a „tartós” tevékenységek (például létesítmények, infrastruktúra), a kulturális termelés és fogyasztás, valamint a városközpont és a periféria fejlesztése között. Ezeket "kulturális finanszírozási dilemma", "gazdasági dilemma" és "térbeli dilemma" néven említik. A kultúrának három funkciója van a városi regenerációban: a kulturális erőforrások fejlesztése a városi marketingstratégiákban; hozzájárulás a városi gazdasághoz a kreatív iparágak vagy negyedek révén; és a társadalmi összetartozás és a helyi identitás erősítése. A kultúra által vezérelt regenerációs stratégiák magukba foglalják a nagy kulturális eseményekbe történő befektetést (például az EKF), kulturális létesítmények építését és kreatív és kulturális negyedek kialakítását (Liu, 2019).

Abban minden szerző egyetért, hogy a kultúra elengedhetetlen eszköze a fenntartható fejlődésnek, hiszen képes összekapcsolni az emberek tudatát, elérni, hogy a fenntarthatóság mindenki számára értékke váljon (Burksiene et al., 2018). A kultúra és a fenntarthatóság kapcsolatára azonban rendkívül sokféle értelmezés született, melyeket a következőképpen foglalhatunk össze:

- Az egyik keretrendszer szerint három szintje van a kapcsolatnak. Az első szint a fenntarthatóság negyedik pilléréként kezeli a kultúrát, a második szerint közvetítő szerepe van a gazdasági, társadalmi és ökológiai fenntarthatósági célok elérésében. A harmadik szinten a kultúra a fenntarthatóság alapja, amely nélkül nem érhetőek el ezek a célok. A cél az utóbbi szemléletmódra való áttérés, melynek hatására a természetet a kultúra alkotóelemeként kezelnék, és olyan új politikák alakulnának ki, melyek tartalmazzák a fenntarthatósági alapelveket (Burksiene et al., 2018).
- Egy másik megközelítés három keretet ad a kultúra és a fenntarthatóság közötti kapcsolatokra: a kulturális tőke mint fenntartható erőforrás, a kultúra és a környezet közötti kölcsönhatás, valamint az urbánus kulturális örökség fenntarthatósága.
- Egy további megközelítés szerint kétfelé lehet osztani a kapcsolatot: a kulturális szektor saját fejlődésére (például művészet, kulturális és kreatív iparágak) és a kultúra más szakpolitikákban való szerepének biztosítására (például oktatás, gazdaság és városi tervezés).
- Végül a kultúra szerepe így is értelmezhető: tőke formájában (mind anyagi, mind szellemi), mint folyamat és életmód, mint központi elem a fenntartható cselekvés értékének nyújtásában, valamint a kultúra mint kreatív önkifejezés (Liu, 2019).

3. A Veszprém-Balaton 2023 program

3.1.. A program bemutatása

Veszprém országos szinten az öt legnagyobb kulturális hatású város egyike. A Balaton térség által nyújtott széleskörű kulturális eseményskála, attrakciók, intézmények lehetővé teszik, hogy a régió számos célcsoport érdeklődését kielégítse. Veszprém kulturális stratégiája többek között célként tűzte ki a város regionális kultúrakatalizátor-szerepének erősítését, proaktív, európai látókörű szolgáltatói szemlélet kialakítását, közösségfejlesztést, valamint fenntartható turisztikai termékek fejlesztését.

Az EKF Veszprém 2023 projekt egyik célja, hogy a belföldi turisták felismerjék, hogy a strandon túl is számos időtöltési lehetőségük van a Balaton környékén, mind kulturális program, mind természeti csodák formájában. Emellett célja, hogy Budapest mellett Balatonon is szívesen éljenek az emberek. Az EKF projekt tartalmaz új beruházásokat, azonban nem az infrastrukturális fejlesztéseké a főszerep, hanem a közösségformáló és -építő események, valamint a hálózatosodás kerül előtérbe. A projekt Veszprém széleskörű kulturális lehetőségeit

kívánja összekötni a Balaton-parti települések vendégforgalmi potenciáljával. Ezen felül törekednek a közösségi szálláshelyek, mint például Airbnb vagy kempingek számának növelésére is. A vendégkör szempontjából cél az angol nyelvtudás fejlesztése és a helyi lakosság bevonása. A főszezonon kívüli programok, mint filmfesztivál vagy adventi vásár népszerűsítésével törekednek a szezonális csökkentésére (Lőrincz és Raffay, 2019).

A társadalmi fenntarthatóság szempontjából fontos cél, hogy szélesebb körű csoportokat vonjanak be a városi életbe, így a kultúra iránt kevésbé érdeklődők számára is vonzó desztinációvá válhat Veszprém. A társadalom mentalitását is igyekeznek formálni egyfajta kreatív önbizalom átadásával. Emellett a projekt sikeréhez elengedhetetlen, hogy a helyi lakosság életminősége érezhetően javuljon, ezzel elősegítve a részvételüket a programban. A regionális kapcsolat erősítése érdekében fontos a közösségi közlekedési feltételek javítása a térségben, ide tartozik egy kerékpárút kiépítése vagy éjszakai buszjáratok bevezetése (Lőrincz és Raffay, 2019).

Az EKF cím elősegíti a város láthatóságát és márkáépítését, lehetőséget ad a városimázs újrapozicionálására. Veszprém vezetése a település arculatának fejlesztését és közösségek kialakítását tűzte ki célul, valamint azt, hogy a helyi lakosság pozitívan nyilatkozzon a régióról. A létrejövő gazdasági és kulturális együttműködések a fogadóterület gyarapítását hozzák magukkal, amely a szezonális enyhülésével, valamint a látogatók tartózkodási idejének növekedésével jár együtt. Az EKF projekt lehetővé teszi ezen együttműködések intézményesített keretek közötti megvalósulását (Boros és Jászberényi, 2023). A programokra érkező látogatók és fellépők által kialakított imázskép terjedése hosszú távon elősegítheti Veszprém nemzetközi hírét. A Covid járvány során a vendégek megváltozott igényeire reagálva a városnak szükségessé vált a turisztikai kínálatát újrapozicionálni, reagálva a külföldi látogatók igényeire is.

A projekthez számos intézmény járul hozzá különböző formákban, melyek közül az alábbiakban *Adriány és társai (2023)* munkájára hivatkozva a legfontosabbakat emelem ki:

- A *Művészetek Háza* kortárs művészeti gyűjteményeket, időszak kiállításokat mutat be, valamint konferenciáknak, fesztiváloknak, irodalmi rendezvényeknek is helyet ad.
- A *Laczkó Dezső Múzeum* aktív résztvevője és formálója a helyi kulturális életnek.
- A *Kabóca Bábszínház* minden korosztály számára nyújt előadásokat, jelentős az évente megrendezett Kabóciádé Családi Fesztiváljuk.

- Az *Agóra Veszprém Kulturális Központ* korszerűen felszerelt termei színházi előadások mellett kiállítások, koncertek rendezésére is kiválóak, emellett számos civil egyesületet is működtet.
- A *Veszprémi Petőfi Színház* a magyar vidék legdinamikusabban fejlődő színháza napjainkban, a „Lélektől-lélekig” nevezetű fesztiválját minden évben megtartja.
- A *Veszprémi Állatkert* azon felül, hogy az egyik legnépszerűbb állatkert Magyarországon, nagy figyelmet fordít a természetvédelmi és oktatási feladatokra is.
- A *Pannon Várszínház* tánctagozattal is rendelkezik, nyáron a Balaton településeit is megcélazzák a színházi előadásaikkal, ők rendezik a TÁNC Nemzetközi Kortárs Fesztivált.

3.2. Veszprém környékén végzett kutatási eredmények a fenntarthatósággal kapcsolatban

Formádi és társai (2022) szerint a 21. században egyre inkább előtérbe kerül a fesztiválok tekintetében a fenntarthatóság kérdése. Kiemelt szerepe van a hulladék és vízfogyasztás csökkentésének, a természeti környezet védelmének, valamint a társadalmi csoportok minél szélesebb körű bevonásának, közösségépítésének. Ezek a kérdések a Covid-19 járvány hatására még nagyobb szerepet kaptak a fesztiválszervezők körében, ugyanis elengedhetetlen volt a biztonság, a krízismenedzsment, valamint a felelős fesztivállátogató és fenntartható rendezvények kérdését megoldani. A szerzők a Veszprém-Balaton 2023 térségben megrendezett rendezvények munkatársait interjúvolták meg a tapasztalataikról. Öt fesztivál szerepel ezekben: Bakony Expo, Magyar Mozgókép Fesztivál, Bakony 200 kerékpáros teljesítménytúra, Művészetek Völgye, valamint a Veszprémi Utcazene Fesztivál. A megkérdezettek a járványhelyzet legfőbb kihívásaiként a bizonytalanságot és tervezhetetlenséget, a szervezési nehézségeket és a költségek emelkedését nevezték meg. A fesztivállátogatók igényeiben, látogatási hajlandóságában nem történt érezhető változás a járványidőszak után sem, ugyanakkor pozitív hatás, hogy egyre többen hajlandóak használni az elektronikus megoldásokat, mint az online regisztráció és az érintésmentes fizetés, és kialakult egyfajta megváltozott gondolkodásmód, tudatosság, mind szervezői, mind résztvevői szempontból. Az interjúalanyok a fesztiválok jövőjét a közepes és kisebb rendezvényekben látják, ugyanis ezeket tartják életképeknek. Emellett az online megoldások, az egészségügyi kérdések, valamint a fenntarthatóságra való törekvés már véglegesen beépül e rendezvények gyakorlatába, ezen kívül előtérbe kerülnek a szabadtéri fesztiválok. Ez a szemléletváltás a körforgásos gazdaság megvalósítása felé terelte a fesztiválokat.

Az esélyegyenlőségi törekvéseknek köszönhetően egyre nő a turizmusban a fogyatékkal élők és a speciális igénnyel rendelkezők részvételi aránya. Az EKF kezdeményezés céljai közé tartoznak a fenntarthatósági és esélyegyenlőségi szempontok, valamint a kultúra fogyasztói körének bővítése. A VEB2023 projekt is nagy hangsúlyt fektet ezen szempontok megvalósítására. Raffay és Ernszt (2021) három, a VEB2023 területén 2020-ban megvalósított rendezvényen kutatta az esélyegyenlőség megvalósulását.

A VEB2023 projektben fontos szerepet kapnak a fenntarthatóság és az akadálymentesség kérdései, melyek kapcsolódnak az ENSZ fenntartható fejlődési céljaihoz is. A fogyatékkal élők száma növekedni fog az elkövetkezendő években, emiatt elengedhetetlen, hogy számukra is új lehetőségeket teremtsenek a turizmusban, mind társadalmi, mind üzleti megfontolásokból. „Az akadálymentesség messze túlmutat a fizikai akadályok eltávolításával biztosított hozzáférhetőségtől: a magas szintű élményszerzés biztosításához szükséges feltételek megteremtését jelenti, beleértve a látás-vagy hallássérültek, vagy értelmi fogyatékkal élők számára is hozzáférhető és élvezhető turisztikai attrakciók, szabadidős tevékenységek és egyéb szolgáltatások nyújtását. Ugyanígy a speciális étrendet követő látogatók számára is akkor lesz teljes az élmény, ha a turisztikai-szabadidős szolgáltatások igénybevétele során az étkezési igényeit is kompromisszumok nélkül ki tudja elégíteni.”

A kérdőíves felmérésből kiderült, hogy a válaszadók kb. fele úgy gondolja, hogy nincsenek jelen esélyegyenlőségi problémák a rendezvényeken, és megközelítőleg egyharmaduk válaszolta azt, hogy kicsit jelen van, az eltéréseket a válaszokban a helyszíni adottságok befolyásolhatták. Az ételallergiával rendelkezők, valamint a speciális étrendet követők jellemzően elégedettek voltak az ételkínálattal. A mélyinterjúk során a szervezők az akadálymentesítés irányába tett lépéseikről számoltak be, többek között parkolás biztosításával, székek kihelyezésével, kisbusz üzemeltetésével és mozgássérültek számára is kihelyezett mobil wc-kkel igyekeztek segíteni a hozzáférhetőséget, a Filmpikniken pedig a hallássérültek érdekében feliratozták az összes filmet egyénileg. Azonban fontosnak tartották kiemelni, hogy az akadálymentesítést úgy kell megvalósítani, hogy ne zavarják vele azokat a látogatókat, akiknek nincs szüksége akadálymentesítésre.

Elmondható, hogy a speciális igények kielégítése nem csak a társadalmi felelősségvállalás egyik eszköze, hanem üzleti előnyhöz is juttathatja a rendezvényeket. Javasolt a szervezés során figyelembe venni az adott helyszín akadálymentességi tulajdonságait, lehetőségeit, az ételkínálat kibővítése a speciális étkezési igények kielégítése érdekében pedig a látogatók és a

szolgáltatók számára egyaránt előnyös lehet, hiszen bővebb lesz a kínálat, és növekedhet a bevétel.

A VEB2023 program sikeréhez kulcsfontosságú a helyi közösség részvétele önkéntesség formájában. Kruppa-Jakab – Kövári (2023) készített egy kutatást, mely a veszprémi polgárok motivációját, hajlandóságát vizsgálja az önkéntességre az EKF programokon., mely a VEB2023 projekt fő értékei között nagy szerepet kap. Az önkéntességhez kapcsolódó fő célok a VEB2023 keretein belül a fenntarthatóság, tapasztalt és jól felkészült fogadóbázis kialakítása, presztízs és imázs növelése, önkéntesség és önkéntesek tudatosítása, valamint a monitoringra való fókuszálás. A VEB2023 önkéntes programja Ragyogók névvel 2020-ban indult el. Az irányelvekben hangsúlyozott fő értékek: egyenlő bánásmód, hozzáférhetőség, önkéntesek támogatása mentorok által, képzések, és az önkéntesek számára feladatok kiválasztásának szabadsága. Az irányelvek emellett hangsúlyozzák a önkéntes szerződés és a magyarországi adatvédelmi szabályzat elfogadásának szükségességét.

A kérdőívek alapján az önkéntességre való hajlandóság nagyobb volt a fizetett foglalkoztatási státusszal rendelkezőknél, kiskorú gyermekekkel rendelkezőknél, állandó veszprémi lakosoknál, valamint a civil egyesületek, szervezetek, vallási közösségek tagjai esetében. Emellett elmondható, hogy azok, akik érdeklődést mutatnak a VEB2023 programjai iránt, nagyobb eséllyel vesznek részt önkéntesként.

3.3. A felkészülési időszakban végrehajtott intézkedések

Adriány és társai (2023) cikke szerint az EKF program fő célkitűzései között szerepel, hogy a városnak legyen fenntartható turizmust támogató akcióterve, a nyelvi és fizikai akadályok leküzdésével mindenki számára elérhetőek legyenek a turisztikai termékek, valamint hogy a családok, kerékpárosok és kutyatulajdonosok számára is vonzóak legyenek a város által kínált attrakciók. Az Innotime Hungary Kft. közreműködésével a „10 hónap – 10 kihívás” program keretein belül számos új fejlesztést vezettek be a felkészülési időszakban, többek között a látogatók számának szabályozását egy új, digitális jegyértékesítési rendszerrel oldották meg, közös jegyek előkészítése is megkezdődött, az intézményekben akadálymentesítési program indult, valamint a munkavállalók szemléletformáló tréningeket kaptak.

A felkészülési időszakban az egyik cél az volt, hogy a részt vevő intézmények között kialakuljon az együttműködés. Ennek elősegítésére az intézmények vezetői között rendszeres meetingeket tartottak, a munkavállalóknak pedig szemléletformáló workshopokat, amelyek a tudás bővítése mellett kapcsolatok kialakítására is alkalmasak voltak. Kialakítottak egy belső

üzenőfalat az összes aktuális információ továbbítására, amely az összes munkatárs számára elérhető volt. 2023-ban megújításra került a városi tájékoztató táblarendszer. Emellett fontos törekvés, hogy az élményközpontú városfelfedezés mindenki számára elérhetővé váljon, ennek érdekében a mozgáskorlátozottak, vakok, siketek, fogyatékkal élők stb. számára is hozzáférhetővé kell tenni minél szélesebb körben a turisztikai létesítményeket. Ennek keretein belül az EFK applikációban létrehoztak egy audioguide rendszert, amely alternatívát nyújt az idegenvezetésre, az intézmények többnyelvű tájékoztatást nyújtanak, az akadálymentes szolgáltatásokat részletesen kifejtik az egyes intézmények, számos gyerekbarát szolgáltatást és csomagmegőrzőt is bevezettek. Az egyes létesítmények közötti koordináció hiánya miatt nem volt lehetőség a programok egységes megtekintésére a látogatók számára, csak külön-külön kereshették fel a honlapokat, amely megnehezítette a szervezést. Ennek kiküszöbölésére egy egységes adatbázis létrehozását javasolták, amely nem teszi szükségessé a saját honlapok megszüntetését, azonban a vendégek számára átláthatóbbá teszi a programcsomagot és a jegyvásárlás egységességét, valamint az intézményeknek is segítséget nyújt, hiszen a vendégforgalom adatairól folyamatos visszacsatolást nyújt és a vendégforgalom szabályozását is elősegíti, növelve a látogatói élményt.

A 10 hónap – 10 kihívás program országos szinten kiemelkedő eredményekkel büszkélkedhet, hiszen ilyen magas szintű környezetvédelmi program egyetlen városunkban sem került megvalósításra korábban. Veszprém összes intézménye és attrakciója egységesen lépett fel az ökológiai lábnyom csökkentéséért, valamint közösen gondoskodtak a fenntarthatósági intézkedések kommunikációjáról is, így mind a munkatársak, mind a vendégek tisztában lehetnek ezekkel a törekvésekkel. A fenntarthatósági trendeknek való megfelelés érdekében bevezetésre került mindenhol a szelektív hulladékgyűjtés, a PET-palackok megszüntetése és az elektronikus ügyintézés a papírhasználat minimalizálására.

A Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kara 2021-ben kiadott egy kézikönyvet a fenntartható rendezvényszervezésről (Dominus és társai, 2021), amely iránymutatásként szolgál a VEB2023 projekt keretein belül, valamint a jövőben megvalósuló eseményeknek. A kiadvány három fő szakaszban fogalmazza meg a rendezvények felé kialakított elvárásait. A legfontosabb elemek közé tartozik a körforgásos gazdaság szempontjából az egyszer használatos műanyagok használatának minimalizálása, a szelektív hulladékgyűjtés és újrahasznosítás bevezetése, valamint a szponzortevékenységek (ajándékok, szórólapok osztogatása) során a fenntarthatósági szempontok figyelembe vétele. A szennyezéscsökkentésre is számos útmutatást adtak a rendezvényszervezők számára, mint például az áramfogyasztás csökkentése

modern technológiai használatával, helyi alapanyagok használata, és a közösségi közlekedés vonzóbbá tétele a megfelelő körülmények biztosításával (helyszín kiválasztása, kerékpártárolók elhelyezése, saját buszjárat indítása). A harmadik kategória a társadalmi fenntarthatóság volt, mely felsorolta többek között a helyi közösségek bevonását, önkéntesek foglalkoztatását, és az akadálymentes infrastruktúra kialakítását.

4. A Veszprém-Balaton 2023, valamint a Bodø 2024 és Bad Ischl-Salzkammergut 2024 EKF programok fenntarthatósági törekvéseinek összehasonlítása

A következő fejezetben részletesen bemutatom a kutatásom tárgyát képező Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projektet fenntarthatósági szempontból, valamint nemzetközi kitekintést teszek két másik, az EKF címet 2024-ben viselő város projektjeire is. Célom alátámasztani, hogy a fenntarthatóság, mint vezértéma országtól, várostól függetlenül mindenhol jelen van, az utóbbi évek Európa Kulturális Fővárosaiban egyaránt jelentőséggel bír.

4.1. A Veszprém-Balaton 2023 program

4.1.1. Gazdasági fenntarthatóság

A VEB2023 program keretein belül Veszprém és környéke új kreatív központtá válik, ezzel csökkentve a gazdaság sebezhetőségét. Számos új épületet alakítanak ki, és számos épületnek adnak új életet. Céljuk a régi köztereket és elhagyatott épületeket új funkciókkal és identitással felruházni, de ügyelni az egyedi városkép megőrzésére, egy olyan épített környezetet létrehozni, amely összekapcsolja a közösségi érdekeket a környezet harmóniájával. Ennek keretein belül számos új helyszín jön létre a régióban, ideértve galériákat, kreatív miniközpontokat, múzeumokat és koncerthelyszíneket.

Kialakítanak egy új regionális központot a kreatív iparágak számára, melyben egy tudásközpont, irodahely és lakóövezet kombinációja fog megvalósulni. Veszprém belvárosában is kiépítenek egy új kulturális kerületet a Petőfi Színház körül, melynek keretein belül a legnagyobb színházfelújítási projektet valósítják meg Magyarországon. A színház körüli kertet parkká és találkozóhellyé szeretnék átalakítani. Céljaik közt szerepel a Várhegy felújítása, kortárs művészeti központtá alakítása is. Megvalósításra kerül egy tetőtéri fesztivál, melynek során a korábban megvetett szocialista valóságban működő épületeknek új életet adnak, a Bunker Kultúra projekt az elhagyatott ipari és katonai épületeket hasznosítja újra, a 20 emeletes épület átalakítása pedig kiindulópontot nyújt a régi magasépületek szerepének újraértelmezéséhez egy európai kontextusban.

A környező települések fejlesztése is a program része. Ajkát szeretnék segíteni az imázsváltásban, a bányavárosból egy modern és virágzó várost kialakítani, Várpalotán az elhagyatott energiaerőművek romjaiból rendhagyó, vonzó helyszíneket teremteni. Emellett a balatonfüzfői földalatti erőmű, valamint az inotai erőmű helyszíneit is újragondolják, művészeti előadások helyszíneként fognak funkcionálni. A falvakban felújított pajták alakítanak ki, melyek kulturális központként fognak működni (Veszprém bid book).

4.1.2. Ökológiai fenntarthatóság

A VEB2023 projekt céljának tekinti a fenntartható földhasználati megoldások széles körben való elterjesztését, magasabb szintű társadalmi és környezeti tudatosság kialakítását, a zöld fesztiválok szabványainak kialakítását, valamint a környezetbarátabb közlekedési módok népszerűsítését.

A Living Lakes nevű program során egy nemzetközi hálózatot alakítottak ki, amelynek küldetése, hogy világszerte elősegítse a tavak és mocsarak védelmét, helyreállítását és rehabilitációját. A fesztivál egyik kiemelt eseménye a Zöld Verseny a Tavon, melyben az Európából származó diákok által épített megújuló energiával működő vízi járművek vesznek részt. A fenntartható közlekedés népszerűsítésére az EKF évéig minden évben tartanak egy titkos koncertet, melyekre szervezett kerékpáros vagy gyalogtúrák során lehet eljutni, valamint kiépítettek egy új regionális kerékpárhálózatot is. A Nosztori-völgyben egy új, teljesen fenntartható módon kialakított szabadtéri színpad létrehozását tervezik (Veszprém bid book).

4.1.3. Társadalmi fenntarthatóság

A társadalmi fenntarthatóság érdekében a fókusz minden társadalmi csoport bevonásán, valamint a társadalmi elfogadás növelésén van. Olyan programot alakítanak ki, amely minden generáció számára vonzó és elérhető, változatos és rendszeres, valamint a testileg, szellemileg és érzékszervileg akadályozott embereket is bevonják (de nem feltétlenül csak róluk szólnak). Fontosnak tartják az etnikai kisebbségek bevonását is.

A No Barrier Theatre Festival célja a fizikai és pszichés fogyatékoság iránti érzékenység fokozásának elősegítése, valamint a hozzáférhetőség növelése. A projekt során emellett egy platformot szeretnének biztosítani olyan kérdések felvetésére, melyek máskor kellemetlen témának számítanak, mint például a nemek szerepe, melegházasság, nemváltoztatás, a hit jelenléte, és az idegengyűlölet. Létrehoznak egy támogató központot a függőséggel küzdők,

fogyatékkal vagy más egészségügyi problémákkal élők, hátrányos helyzetű családok és egyedülálló idősök számára (Veszprém bid book).

3.1.4. Kulturális fenntarthatóság

A kulturális törekvéseik során a kulturális fogyasztás és a tudatosság növelését, valamint a kulturális szektor kapacitásának növelését célozzák. Fontos a közös kultúraépítés ösztönzése, a fiatalok és idősök, helyiek és látogatók bevonása. Kialakítottak egy nyelvi megőrzés projektet, valamint a nyelvi sokszínűségünk bemutatására irányuló eseményeket, melynek során hangsúlyozzák az Európához való kapcsolódásunkat. Egy program során a túlélő zsidó és sváb családok szóbeli történeteit összegyűjtik, és azokat hallható emlékkapszulákban kihelyezik a köztereken. Kialakításra kerül egy múzeum, amely a második világháború utáni Közép-kelet-európai építőipart mutatja be interaktív módon, külön kiállítással a roma kisebbség szerepéről az építőiparban, valamint a kommunista időszak alatt elpusztult városrészt virtuális módon mutatják be a közönségnek. Szeretnék a közép-európai színházi világ sokszínűségét bemutatni, és foglalkozni a színházak aktuális kihívásaival. Emellett Európa vallási sokszínűségét is bemutatják a Nemzetközi Vallási Zenei Fesztivál keretein belül. Létrehoznak egy zenei központot, ahol ingyenesen találkozhatnak és felléphetnek az amatőr zenészek (Veszprém bid book).

4.2. A Bodø 2024 program

Bodø legfőbb célja 2024-re, hogy az eddigi legfenntarthatóbb Európa Kulturális Fővárosává, a klímaváltozásra adott sikeres európai válasz élharcosává váljon. Programjukban a természet inspirálta művészeti elemek, valamint a kultúra és a természet összekapcsolódását reflektáló események dominálnak. Kiemelten fókuszálnak a számi kultúra megerősítésére, a különböző kisebbségek és a fiatalok bevonására, az európai kapcsolatok és a kulturális diverzitás megerősítésére, valamint egy vonzó, kulturális forrópont megteremtésére az északi térségben (Bodø bid book).

4.2.1. Gazdasági fenntarthatóság

Bodøban a NATO bázis elköltözésével új lehetőségek nyílnak meg a város számára. Ennek köszönhetően az egyik legnagyobb városfejlesztési projektet szervezik európai szinten a következő 10-15 évben, a Smart City megközelítést alkalmazva. A városfejlesztési program keretein belül egy elhagyatott épületet terveznek hasznosítani művészeti célokra (NorlandiART Magic Centre), melynek során minőségi kiállítások és kurzusok lesznek elérhetőek az

érdeklődők számára, valamint egy hidegháborús bunkert múzeummá és emlékművé szeretnék átalakítani félelmet, reményt és identitást feldolgozó kiállításokkal, melynek során több európai múzeummal is együttműködnek.

Az EKF év során az egyik fő alapelv, amit szeretnék beépíteni az összes programba, az egy körforgásos, fenntartható gazdaság mint univerzális koncepció, melyben a Nord University tanszéke nyújtott segítséget. Céljuk megmutatni Európa számára, hogy hogyan építhető be a körforgásos gazdaság a kulturális szektorba. A Feeding Europe nevű program szintén a körforgásos gazdasághoz járul hozzá, mely során a fenntartható, egészséges, helyi alapanyagok felhasználását tervezik népszerűsíteni Európa népei számára, együttműködve nemzetközi séfekkel, valamint közösen felfedezni a fenntartható élelmiszertermelés jövőjét.

4.2.2. Ökológiai fenntarthatóság

A Bodø2024 projekt egyik fő eleme a Join2024 mozgalom, mely egy zöld és fenntartható EKF megvalósítását tűzte ki célul. Ennek keretein belül eseményeiket digitális platformokon is közvetítik, sőt néhány kifejezetten digitális térbe lett tervezve, így egy fenntarthatóbb, környezetkímélőbb módon élhetik meg az érdeklődők a kulturális programokat, valamint sokkal több ember számára elérhetővé válnak, hiszen a világ bármely pontjáról megtekinthetőek lesznek. Ennek jegyében szervezték a Leave Nothing but Footprints nevű digitális koncertsorozatot, melyeket vonzó természeti környezetből vetítenek ki a nézők számára.

A Connecting Waste című művészeti projekt során egy interaktív művészeti alkotást készítenek el, mely alapanyagait fiatalok által szervezett „takarító bulik” adják, melynek során strandokat, túraútvonalakat és parkokat takarítanak ki közösen. Célja a történelem, multikulturális aspektusok és környezeti problémák kifejezése művészeti alkotások formájában, valamint párbeszéd ösztönzése a zöld jövőről. Ehhez hasonló a Project67 nevű street art projekt, mely során a klímaváltozást bemutató alkotásokat készítenek helyi és nemzetközi művészek, valamint a K-Lab program, mely a tájművészetet használja a klímaváltozás iránti tudatosság növelésére. A Lyskraft egy megújuló energiaforrásokra alapozott művészeti koncepció, mely során dekoratív utcai lámpákat állítanak ki, melyek fényének intenzitása tükrözi a természetes energiaellátás állapotát, ezzel felhívva a figyelmet környezetünkre. A téli időszakban egy olyan fenntartható és progresszív fényfesztivált hoznak létre, melynek kezdetén az egész régió egy órára kikapcsolja a fényeket, hogy felhívják a figyelmet korunk problémáira, köztük az energiával kapcsolatos globális kihívásokra.

Bodø rendkívül elkötelezett a környezeti fenntarthatóság mellett, emiatt az eseményeiken betiltják az egyszer használatos műanyagok használatát, biztosítják az újrahasznosítási lehetőségeket, valamint ösztönzik a közösségi közlekedést és az elektromos járművek használatát. Néhány projektjük során teljes karbon- és hulladékmentességre törekszenek.

4.2.3. Társadalmi fenntarthatóság

Az EKF program kidolgozásakor fontosnak tartották a minél szélesebb körű bevonást, elérhetővé tenni mindenki számára a kultúrát és természetet. Ennek érdekében kikérték a bevándorló közösségek, idősebb állampolgárok, fogyatékkal élők és az egyetemisták véleményét is. A felmérések alapján szükséges a kultúrát megfizethetővé, hozzáférhetővé, vonzóvá és aktivizálóvá tenni, ezért rendszeres ingyenesen látogatható, valamint külön a fogyatékkal élők számára kialakított eseményeket szerveznek, szélesítik a tömegközlekedési lehetőségeket, fejlettebb információs rendszereket alakítanak ki, valamint bátorítják az embereket az önkénteskedésre. A The Extra Mile nevű program arra irányul, hogy a népszerű túrahelyszíneket autóval megközelíthetővé, valamint elektromos tolószékek és biciklik számára töltőállomásokkal felszereltté tegyék, így a mozgáskorlátozottak is megtapasztalhatják ezeket a helyszíneket.

Az EKF keretein belül létrehoztak egy klasszikus zenei tehetséggondozó programot a fiatalok számára, annak érdekében, hogy a régióban is elérhető legyen számukra ez a lehetőség, és ne kelljen külföldre utazniuk érte. Kiemelt fontosságú a fiatalok bevonása a szervezésbe is – egy saját programvonal kialakításával bízták meg őket, hogy bátorítsák őket arra, hogy ők alkossák a jövőt, hangot emeljenek a fenntarthatósági célok mellett. A fogyatékkal élők bevonása a művészetbe, a társadalmi elfogadás növelése is fontos célja a városnak, ehhez kapcsolódik az On Display Global nevű kezdeményezés, mely egy olyan művészeti kiállítás, ahol a művészek alkotnak szobrokat, különböző fogyatékkal élők részvételével.

4.2.4. Kulturális fenntarthatóság

A Bodø2024 egyik projektje a Sághostit2024, melynek jelentése „beszélni”. Célja világszerte felhívni a figyelmet az őshonos nyelvekre, és kihalásuknak következményeire, ennek érdekében kötelezővé tették a számi nyelvek oktatását a norvég általános iskolákban (ezeket digitális eszközökön is elérhetővé tették), valamint a helyi számi ifjúsági szervezettel is együttműködnek különböző pólók és kiegészítők gyártásában, melyek népszerűsítik a számi kultúrát, egyben bevonják a számi közösséget. A helyi kultúra átadása érdekében emellett különböző utazásokat, túrákat is szerveznek, melyek során többek között önkéntesek elkísérik

a látogatókat a legvonzóbb szabadtéri lokációkra, valamint helyi történeteket is bemutatnak az érdeklődők számára, például a War Travels utazások során.

A számi kultúra megőrzésén kívül kiemelt figyelmet fordítanak a különböző európai kultúrák terjesztésére is. A Via Querenissima egy turnézó operaelőadás Pietro Querini története alapján, egy modern kulturális örökségi út bemutatása, melynek célja szélesebb körű tudatosság kialakítása az európai országok történeteiről. Zenés-táncos eseményeket is felhasználnak a kultúrák terjesztésére, tradicionális táncokat mutatnak be számos nemzetiség együttműködésével, valamint egy gyermekek által alkotott műsort, melynek során bemutatják saját európai történeteiket, származásukat. Az Arts of Democracy projekt célja egy magas profilú platform nyújtása a kulturális és művészeti szabadság hangsúlyozására, lehetőség nyújtása a művészeknek új lendületet hozni a városok kulturális életébe, valamint felemelni a szót az elnyomás, szólásszabadság ellen, valamint megvédeni a kulturálisan élénk, sokszínű és fenntartható társadalmakat.

4.3. A Bad Ischl – Salzkammergut 2024 program

Bad Ischl – Salzkammergut 2024 egy regionális kulturális projekt, melynek megvalósulását 23 önkormányzat, különböző kulturális intézmények és civil szervezetek közötti együttműködés tette lehetővé. Fő törekvései a kulturális koncepció kiszélesítése, a kultúra elérhetővé és vonzóvá tétele, valamint egy új kulturális földrajz megteremtése a régióban, amely a cím viselésének éve után is hosszú távon fenntartható marad (Bad Ischl bid book).

4.3.1. Gazdasági fenntarthatóság

Bad Ischl céljai közé tartozik a kulturális infrastruktúra fejlesztése új beruházásokkal, és a régi, kihasználatlan épületek felújításával, új életre keltésével. Megjelenik emellett a természet, mint kulturális tér nagyobb mértékű, fenntartható kihasználása. Az épített környezet újragondolását is elkezdték, korszerűbb, fenntarthatóbb építészeti gyakorlatokat keresnek. Létrehoztak egy digitális platformot, amely segít összekötni a különböző intézményeket, szolgáltatókat a helyi lakosokkal és a munkakeresőkkel, így az egész régió között egyszerűbbé válik a kapcsolódás.

A projekt legnagyobb infrastrukturális befektetése az Open Culture Center, melyet egy régi, történelmi épület átalakításával kezdenek meg, egy kulturális kávézó valamint egy galéria, műterem fog helyet kapni a megújult épületben. Ezután egy folyamatosan bővülő, fejlődő kulturális környék, találkozóhely kialakítása a cél az épület körül. Kiemelt figyelmet fordítanak a fiatalok, valamint az érdeklődők kulturális továbbképzésére, a jövő kulturális menedzsereit,

szakembereit kívánják kiképezni az új oktatási intézményükben. A múzeumok korszerűsítése érdekében nem csak felújítással kapcsolatos beruházásokat végeznek, hanem a múzeumi dolgozók oktatását is szem előtt tartják a modernizáció biztosításáért.

4.3.2. Ökológiai fenntarthatóság

Az Impact of (Hyper)Tourism programsorozat a túlturizmusból adódó negatív hatások kiküszöbölésére, a tudatosság növelésére irányul. Míg a régióban néhány város a befogadóképességét meghaladó számú rendszeres látogatóval rendelkezik, más települések szeretnék több látogatót vonzani, így a program során szeretnék szélesíteni az odautazók látókörét, és levenni a terhet az olyan turistavárosokról, mint Hallstatt. Ennek érdekében egy estére modern vizuális technológia segítségével eltüntetik Hallstatt városát, majd három napig szakértők, helyi lakosok és más UNESCO Világörökségi helyszínek környékein élők tartanak nyilvános tárgyalást a túlturizmus negatív hatásairól a lakosság életkörülményeire. Előadásokat és workshopokat szerveznek, melyek során a fenntarthatóbb építészeti megoldásokat, az erőforrás- és energiahatékonyság lehetőségeit, a régió környezeti kihívásait és a fenntartható regionális fejlődés kérdéseit tárgyalják. Az Art Your Village során a résztvevő települések helyi identitásának bemutatását célozzák a művészet segítségével, hogy a látogatók ezeket a kisebb falvakat is megismerhessék.

Az Art Nomadic projekt során egy gerilla művészeti projekt kerül megvalósításra, melynek során parkolóban művészek foglalják el a helyeket az autók helyett. Ennek célja, hogy felhívja a figyelmet a túlzott autósforgalomra, és annak környezetre gyakorolt hatásaira. Ehhez kapcsolódik a Hyper Critical Mass projekt, melynek keretein belül egy hétvégére elzárják a főutat az autósforgalom elől, és arra ösztönzik a lakosságot, hogy kerékpárral tegyék meg az utat, és közelebb kerüljenek a fenntarthatóbb közlekedési módokhoz. A projekt egyik vezető kezdeményezése az H2OH-NO! nevet kapta, mely a fiatalok vezetésével a klímaváltozás és a fenntartható vízhasználat kérdéseit tárgyalja konferenciákon, filmvetítéseken és kiállításokon keresztül, valamint egy folyótisztítási programot is véghez visznek, melynek során az összegyűjtött szemetet alkotások alapanyagaiként használják fel.

4.3.3. Társadalmi fenntarthatóság

A projekt során Bad Ischl arra törekszik, hogy minél szélesebb körben bevonja a lakosság minden rétegét mind a szervezésbe, mind a kulturális részvételbe, valamint, hogy új munkahelyeket teremtsen a szektoron belül. Az EKF év alatt és azt követően szeretnék megerősíteni a befogadást, együttérzést és egymást iránti tiszteletet Európában.

A színház- és táncművészetben belül egy befogadó közösséget alakítanak ki, bevonják a fogyatékkal élő művészeket és civileket is. A nemek közötti egyenlőségre is figyelmet fordítanak, számos olyan programot lebonyolítanak, ahol a női művészek kerülnek előtérbe. A Hello Dance Fans! nevű ingyenes táncprojekt célja, hogy a nyelvi, fizikai, társadalmi és kulturális határok leküzdésével minden érdeklődő egy közös táncban vegyen részt, új közönség bevonásával. A háttérben dolgozó migráns munkások tisztelete és láthatósága érdekében készítettek egy filmprojektet, melyben elmesélhetik, honnan jöttek és milyen az életük a régióban. A „From Jericho to Salzkammergut” egy palesztin, Ausztriába menekült művész közös projektje a régióval, mely egy osztrák-palesztin művészeti találkozóval és egy dokumentumfilmmel zárul.

A programvonal kialakításánál figyelembe vették az összes korosztály és társadalmi réteg igényeit, így különböző napszakokban és napokon is tartanak programokat. Az események nagy részén biztosítják a hallás- és látáskárosultak, valamint a mozgássérültek számára is az akadálymentesítést. A társadalmi-gazdasági problémák leküzdésére fejlesztéseket hajtanak végre a közlekedési rendszerben, valamint méltányos árpolitikát alakítanak ki, számos ingyenes programmal. Az önkéntes program igyekszik bevonni a munkanélkülieket, vállalati partnereket és diákokat is. A „Kulturális barát” program során az önkéntesek elkísérik azokat, akik szívesen részt vennének az eseményeken, azonban egyedül nem mernek elmenni hátrányos helyzetük miatt.

4.3.4. Kulturális fenntarthatóság

A Bad Ischl – Salzkammergut projektben a kulturális célú, hagyományőrző, történelmi irányú programok erőteljes szerepet játszanak. A Power of Tradition programvonal célja a hagyományok különböző területeinek felfedezése, a helyi és európai hagyományok szélesebb körű megismerése és a kapcsolódási pontok megvitatása, ezzel közelebb hozva Európa népeit. Emellett az építészeti, színházi, zenei és irodalmi hagyományokat igyekeznek kortárs, befogadó módon bemutatni a szélesebb körű bevonás, érdeklődés elérése érdekében.

Havi beszélgetéseket szerveznek a Habsburg korszakról és annak hatásairól kritikus szemmel, melynek célja a jobb megértés ösztönzése a látogatók között. Helyet kap a programvonalon ezen kívül egy irodalmi fesztivál is, mely az európai nacionalizmus múltbéli és jelenlegi kérdéseire koncentrálna, valamint egy történelmi projekt, melynek során a korszak tetteseinek, túlélőinek és ellenállóinak történeteit mesélik el. Szerveznek egy vezetett túrasorozatot, amely

az antifasiszta partizánok útvonalait mutatja be a környéken, valamint egy nyitott nemzetközi konferenciát az emancipációs és elitista kultúrák megvitatására.

Fontosnak tartják a színházművészet erősítését a régióban, aktív részvételre ösztönzik a nézőket. Kifejlesztnek egy gyermekoperát digitális animációkkal és kortárs zenei kompozícióval. A textil- és kerámiaművészetet is bemutatják kortárs módon az érdeklődés növelése érdekében. Igyekeznek visszahozni a régi idők fürdőkultúráját a régióba, mely során arra ösztönzik a látogatókat, hogy vonuljanak el a modern világ problémáitól, és gondtalan beszélgetéseket folytassanak a fürdőkben. A fiatal tanulók bevonásával az Atlas of Traditions projekt keretein belül összegyűjtik Salzkammergut összes hagyományát könnyed, szórakoztató formában, melyet egy könyvben és egy online adatbázison keresztül is elérhetővé tesznek.

4.4. A bemutatott városok fenntarthatósági törekvéseinek összehasonlítása

Az előző alfejezetekben bemutatott három konkrét EKF program tapasztalatait (programjaik kulcselemeit, az általuk kidomborított értékeket, célokat) a következő táblázatban foglalom össze:

EKF program (város, év)	Hasonló programelemek	Egyedi programelemek
Veszprém 2023	• jelentős új infrastruktúra helyett meglévő épületek, területek felélesztése, új funkciókkal való megtöltése • természeti környezet megóvása • energiahatékonyság, hulladékcsoökkentés ill. - hasznosítás, körforgásos gazdaság	• szezonális-csökkentés, imázsépítés • Covid miatti igényváltozások kezelése • speciális étkezési igények kielégítése
Bodø 2024	• digitalizáció, digitális platformok	• fenntartható élelmiszertermelés • utazás nélküli (digitális) látogatás lehetősége • őshonos nyelvek megőrzése
Bad Ischl – Salzkammergut 2024	• akadálymentesítés, fogyatékkal élők bevonása • helyiek bevonása, közösség-formálás, önkéntesség • edukáció, szemléletformálás • a kulturális sokszínűség értékékként való közvetítése, erősítése, a helyi kultúra megőrzése	• túlturizmus negatív hatásainak megismertetése, tudatosítása • a látogatóforgalom kiegyenlítése a régió desztinációi között • fürdőkultúra felélesztése

1. táblázat: Közös és egyedi programelemek a három vizsgált EKF projektben

Forrás: saját szerkesztés

A táblázat egyértelmű visszaigazolást ad arra, amit előzetesen is vélelmezni lehetett: három ország, illetve város – köztük egy, nemzetünkkel közös földrajzi elhelyezkedéssel, történelemmel rendelkező, valamint egy távoli, hagyományait, kultúráját, sőt éghajlati jellemzőit tekintve is eltérő – programjait áttekintve igen hasonló kulcsszavakra, prioritásokra lehetünk figyelmesek. A középső oszlopban felsorolt hasonló programelemek között a fenntarthatóság mind a négy pilléréhez tartozó célok megjelennek. Így például mindhárom vizsgált város figyelmet fordít a gazdasági fenntarthatóságra (programjainkban már nem hatalmas új épületek, vagy a látogatóforgalom erőltetett növelése tűnik fel célként, hanem az elhagyott, meglévő infrastruktúrák felélesztése, új funkciókkal való megtöltése), kiemelt szerephez jut az ökológiai fenntarthatóság, a természeti környezet megóvása (energiahatékonyság, hulladékcsökkentés ill. -hasznosítás), és nagy hangsúllyal jelenik meg a társadalmi (különböző rétegek, helyiek, fiatalok széleskörű bevonása, akadálymentesítés, közösségformálás, edukáció), valamint a kulturális (a sokszínűség mint érték hangsúlyozása, de egyúttal a helyi hagyományok és kultúra megőrzése, generációk közti átadása) fenntarthatóság. E fő elemeket inkább csak kiegészítik az adott város specifikus saját jellemzőiből származó elemek (mint például Veszprémnél a szezonális-csökkentés, Bodø esetében az utazás nélküli látogatás lehetősége, Bad Ischl – Salzkammergut pályázatában pedig a helyi fürdőkultúra). Összességében kijelenthető, hogy az utóbbi évek nyertes EKF pályázatainak kulcspontját képezik a fenntarthatósági törekvések és célok. A fenntarthatóság tehát nem ország- vagy város-specifikus jellemző, hanem egy globális, egyre nagyobb fontossággal bíró szempont, amely mostanra már nemcsak a szakpolitikák kidolgozói, hanem az érintett társadalmi rétegek és gazdasági szereplők részéről is alapvető elvárássá fejlődött.

5. Empirikus kutatás a Veszprém-Balaton 2023 EKF program fenntarthatósági kérdéseiről

Empirikus kutatásom során a fenntarthatósági célok jelenlétét és megvalósulását vizsgálom a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program keretein belül. Kutatásom célja, hogy feltárjam az előzetesen kitűzött célok és törekvések megvalósulási tendenciáit, az ezek mögött álló okokat, és hogy milyen feltételek lennének szükségesek ahhoz, hogy ezek a projektek még sikeresebbek legyenek a jövőben.

A kutatási kérdéseim a következők:

K1: Milyen szinten jelenik meg az Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projektben a fenntarthatóságra való törekvés?

K2: A Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projektben leírt fenntarthatósági célok milyen mértékben valósultak meg?

K3: Milyen tanulságok vonhatók le a Veszprém-Balaton 2023 projekt fenntarthatósági sikerességére vonatkozóan, és a jövőre nézve milyen fejlesztési lehetőségeket lehet meghatározni?

5.1. Kutatásmódszertan

Kutatási kérdéseim megválaszolása érdekében az előző fejezetekben már támaszkodtam a dokumentumelemzés módszerére, mindemellett további kvalitatív és kvantitatív vizsgálatot fogok elvégezni, mélyinterjúk és kérdőíves kutatás formájában. A mélyinterjúk során a Veszprém-Balaton 2023 projektben részt vevő szakértők véleményét és tapasztalatait kívánom feltárni annak érdekében, hogy mélyebb betekintést nyerjek a projekt szervezési folyamataiba, sikertényezőibe és kihívásaiba fenntarthatósági szempontból. A kérdőíves kutatásom célja a programokon részt vevő, helyi lakosok véleményének felderítése, hangsúlyt helyezve a fenntarthatósági intézkedések társadalmi befogadására, valamint az elégedettség mértékére. A kétféle kutatás összevetésével teljes képet fogok kapni arról, hogy a szervezői és a látogatói oldal észlelése mennyiben különbözik a program sikerességéről, mely elő fogja segíteni a javaslatok megfogalmazását a jövőre nézve.

A kvalitatív kutatás strukturálatlan, feltáró jellegű módszer, amely a probléma megértését szolgálja, célja a mögöttes okok és motivációk minőségi megértése (Malhotra & Simon, 2017). Egy ilyen jellegű kutatás segít abban, hogy feltárjuk a projektben érintett szakértők különböző véleményeit, gondolkodását a témáról, és több forrásból összegyűjtjük az esetleges megoldási lehetőségeket, javaslatokat (Mitev, 2019). A kvalitatív kutatás csoportosítható fókuszcsoportos interjúra és mélyinterjúra. A mélyinterjú sajátos típusa a szakértői interjú, melynek során a témában érintett, jártas szakemberek, vezetők véleményét, tapasztalatait kívánjuk megismerni (Gyulavári et al., 2017). A mélyinterjú általában 30-tól 60 percig terjed, mely során az interjúkészítő egy vázlatot követ, azonban a kérdések megfogalmazását és sorrendjét a válaszadó feleletei befolyásolják (Malhotra & Simon, 2017).

A kvantitatív kutatás lehetőséget ad arra, hogy számszerűsíthető, statisztikai adatokat határozzunk meg, leggyakoribb módszere a kérdőíves kutatás. A kérdőíves megkérdezések magasabb standardizáltsággal rendelkeznek, mivel a kérdések előre meghatározottak, minden megkérdezés esetében azonosak (Gyulavári et al., 2017). Azonban a kérdőíves felmérés tartalmazhat feltáró elemeket is, nyitott kérdések formájában, mely során a kitöltők egyéni

ötleteire is kíváncsiak vagyunk, mint például, hogy milyen okai vannak a látogatók elégedettségének vagy éppen elégedetlenségének (Mitev, 2019). A kérdőíves kutatás megvalósítható személyes, telefonos, online vagy postai úton, illetve differenciálható a kitöltést végző személye szerint önkitöltős vagy kérdezőbiztos segítségével kitöltött megkérdezés formájában (Gyulavári et al., 2017). Kvantitatív kutatásomat online, webes megkérdezés formájában kívánom lebonyolítani, önkitöltős módszert alkalmazva.

<i>Kutatási kérdés</i>	<i>Dokumentumelemzés</i>	<i>Mélyinterjú</i>	<i>Kérdőív</i>
K1	✓	✓	
K2		✓	✓
K3		✓	✓

2. táblázat: A kutatási kérdések megválaszolására alkalmazott kutatási módszerek

Forrás: saját szerkesztés

5.2. Mintavétel

A kutatómódszertanban megkülönböztethetünk valószínűségi és nem valószínűségi mintavételi technikákat. Kvalitatív kutatások esetében általában a nem valószínűségi mintavételt alkalmazzák, melynek típusai az önkényes/elbírálós, a kvótás, a hólabda- és a véletlenszerű mintavétel. Mélyinterjúim során az elbírálós mintavételt fogom alkalmazni, melynek során a kutató személyes meggyőződése szerint választja ki az interjúalanyokat (Gyulavári et al., 2017). Öt olyan szakértőt fogok megkérdezni, akik részt vettek a Veszprém-Balaton EKF 2023 program szervezésében, lebonyolításában, és rendelkeznek információval a program fenntarthatósági eredményeiről.

Kérdőíves kutatásom során kizárólag olyan polgárokat kérdezek meg, akik ellátogattak az EKF év alatt Veszprémbe vagy veszprémi lakosok, annak érdekében, hogy valóban személyes tapasztalatokat mérjek fel a fenntarthatósági intézkedésekkel kapcsolatban.

5.3. Mélyinterjúk

Primer kutatásom során hat mélyinterjút készítettem a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programban résztvevő szakértőkkel. Az interjúk vezérfonalait az 1. számú melléklet tartalmazza.

A kutatásban részt vevő interjúalanyok nevét és a VEB2023 program megvalósításában betöltött pozícióját az alábbi táblázat tartalmazza:

<i>Név</i>	<i>Munkahely/ VEB2023-ban betöltött pozíció</i>
Kanizsai-Nagy Dóra	Monitoring referens, Veszprém-Balaton 2023 Zrt.
Kovács Balázs	Turisztikai szakértő, irodavezető, GD Consulting
Nagy Júlia	Ügyvezető, InnoTime Hungary Kft., „10 hónap-10 kihívás” program
Oszkai Réka	Intézményvezető, Kisfaludy Sándor Művelődési Központ, Könyvtár és Emlékház
Oszkó-Jakab Natália	Fesztiváligazgató, Művészetek Völgye fesztivál
Wahab Rita	Vezérigazgatósági kabinetvezető, Veszprém-Balaton 2023 Zrt.

3. táblázat: A kutatásban részt vevő interjúalanyok jellemzői

Forrás: saját szerkesztés

5.3. Kérdőív

Primer kutatásom második eleme egy kvantitatív, kérdőíves kutatás volt, mely három szakaszból épült fel. Az első szakaszban demográfiai adatokat mértem fel, életkor, nem, és tartózkodási hely szerint. A kérdőívet 344 fő töltötte ki, ebből 337 választ vizsgáltam a 18 év alatti, és az 56 év fölötti korosztály mintából való kivételével. A kitöltők 71.5%-a a 18-25 év közötti korosztályba (241 fő), 16.3%-a a 26-40 év közötti korosztályba (55 fő) és 12.2%-a a 41-55 év közötti korosztályba tartozott (41 fő). Tartózkodási hely szerint a válaszadók 43.6%-a veszprémi lakos, 34.7%-a Veszprém környékén él, és 21.6%-a látogatóként érkezett a programra. Végül 72.7%-a női kitöltő, 27.3%-a férfi.

A második szakaszban a kitöltők elégedettségét mértem fel a négy fenntarthatósági pillérhez (gazdasági, társadalmi, ökológiai és kulturális) kötődő intézkedésekkel kapcsolatban, melynek méréséhez 6 fokú Likert-skálát alkalmaztam, ahol 1=Egyáltalán nem értek egyet és 6=Teljes mértékben egyetértek. Azért választottam az úgynevezett „kényszerválasztás” módszerét (Zerényi, 2016), hogy elkerüljem a semleges vélemények kialakulását, és a válaszadóknak mindenképp el kelljen döntenie, hogy az egyetértés vagy az egyet nem értés irányába hajlik inkább a véleményük. Mind a négy pillérhez külön-külön hét állítás tartozott, melyből négy a pályázati dokumentumban megfogalmazott konkrét célkitűzésekre vonatkozik, három pedig ismétlődő állítás, melynek célja, hogy összehasonlítsam, hogy a kitöltők mennyire tartották

fontosnak az adott pillért, mennyire voltak informáltak az arra vonatkozó célkitűzésekkel kapcsolatban, és hogyan értékeli a célok megvalósulását összességében.

Az utolsó szakasz egy opcionális nyitott kérdésből állt, ahol a válaszadók saját szavaikkal megfogalmazhatták véleményüket arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetett volna még hatékonyabban megvalósítani az VEB2023 programot.

6. Eredmények

6. 1. Mélyinterjúk

6.1.1. A projekt során végrehajtott intézkedések

Az interjúalanyok egyöntetűen egyetértenek abban, hogy nem történt prioritizálás a fenntarthatósági pillérek között, mind a négy irányba jelentős erőfeszítéseket tett a régió a projekt során, emellett úgy gondolják, hogy minden program megvalósult, amit előzetesen kommunikáltak a közönség felé.

Környezeti fenntarthatóság szempontjából az egyik legnagyobb hatással rendelkező intézkedés a MÁV-Volán csoporttal kialakított együttműködés volt, mely tökéletes példája a közösségi közlekedés népszerűsítésének. Ennek során a programév jelentősebb eseményeire egy 2023 Ft-os retúrjegyet értékesítettek, mely az ország bármely pontjáról igénybevehető volt, emellett járatsűrűsítés is történt, hogy akár a késő esti programokról is legyen lehetőségük hazajutni a látogatóknak. Annak érdekében, hogy minél többen a különböző közösségi közlekedési módokat válasszák, a vonatok és buszok fedélzetén többször kulturális művészeti programok is megvalósultak. „Nyilván nagyon sok eseményünk volt zero waste beállítottságú, vagy nagyon fontos volt, hogy repohár legyen és a műanyag szívószálak helyett papír szívószálat használjanak, de azt gondoljuk, hogy ezeknek a hatása sokkal kisebb, és valójában tényleg a közlekedés az, amivel a leginkább csökkentjük ezt a környezeti terhelést.” (Wahab Rita)

A projekt során az egyik fő gazdasági szempont volt, hogy ne vadiúj épületek kerüljenek kialakításra, hanem a már meglévő, kihasználatlan épületeknek adjanak új funkciókat. A tervezés során szem előtt tartották a lakosok igényeit, olyan szolgáltatások kaptak helyet a felújított épületekben, amelyről tudták, hogy évek múlva is létező igény lesz rá, ilyen példa az ActiCity Tánc- és Mozgásművészeti Központ, amely a Heim Pál Gyermekkorház egy régi épületéből lett kialakítva. Az egyik legnagyobb projektje a VEB2023-nak az Utcakép program, mely a történelmi belváros elnéptelenedésének visszafordítására irányult. Számos új funkcióval felruházták a belvárost, amely hiánypótló volt, és ösztönözte a lakosságot arra, hogy

gyakrabban ellátogassanak oda. A legsikeresebb elemei közé tartozik a Papírkutya Kultúrbisztró, mely a fogyasztási lehetőség mellett előzenés eseményeket is kínál hétköznapi esténként, melyre ezelőtt nem volt példa Veszprém városában, annak ellenére, hogy az UNESCO Zene Városa címet viseli. A helyiség az utóbbi 5 évben olyan népszerűvé vált, hogy a kezdeti ingyenes belépést sikeresen leváltották a belépődíjas események, így fenntarthatóvá tették a működését.

Az Utcakép projekt egy másik fontos eleme volt a Pekedli nevezetű szatócsbolt megnyitása, mely egyszerre lehetőséget adott a helyi termelők számára, hogy értékesíthessék a termékeiket, valamint a helyiek számára is biztosította, hogy friss, egészséges, kézműves élelmiszert vásárolhassanak, így elősegítve az egészségtudatos életmódot. A lakosság életminőségének javítására emellett kiépítettek a Jutasi úti lakótelepen egy futókört, amely az egészség megőrzése mellett közösségi térként is funkcionál az ott lakók számára.

A Gyárkert rendezvényhelyszín szintén egy kiváló példa a fenntartható gondolkodásmódra, melyet egy elhagyatott rozsdasínpályából alakítottak ki, és azóta is népszerű helyszíne különböző közösségi eseményeknek, koncerteknek, családi programoknak. Sikeresen új életet adtak egy kihasználatlan területnek, és erősítették vele a helyi identitást, közösségépítést.

Társadalmi és kulturális fenntarthatóság szempontjából jelentős volt a Romani Design – Együtt Berhidáért projekt, melynek célja a roma közösség közös kultúraápolása. Egyik eleme, hogy a lányokat varrni tanítják, valamint újrahasznosítani régi ruhákat, melynek végén divatbemutatót tartottak, Kovács Balázs szerint ez az esemény kapta az egyik legnagyobb tapsot Veszprémben.

A környező települések intézkedéseiről Oszkai Rékát kérdeztem meg. A Sümegen rendezett eseményeken bevezették a szelektív hulladékgyűjtést, melyet azóta beépítettek a gyakorlatukba. Az EKF során a közlekedésből adódó lábnyom csökkentéséhez falubuszok bevezetésével járultak hozzá, amely a fellépőket közösen elvitte a településre, így nem kellett mindenkinek külön autóval érkeznie. Rendezvényeiken bevezettek egy baba-mama szobát, hogy a kismamák is részt vehessenek a programokon.

6.1.2. Fő kihívások a megvalósítás során

A megvalósítás során egyöntetűen a Covid járványt emelték ki fő kihívásként a szakértők. 2018 decemberében hirdették ki, hogy a Veszprém-Balaton régió elnyerte a pályázatot, így a felkészülés második évében óriási akadályba ütköztek a szervezők. A csapat kialakítása online interjúkon keresztül történt, így hónapokig nem is találkozhattak egymással a stábtagnak, ez

megnehezítette a kapcsolódást. A járványhelyzet, valamint az orosz-ukrán háború emellett a költségvetési terv kialakítását is megnehezítette az árak jelentős emelkedése miatt. Probléma volt ezentúl, hogy a szervezőknek nem adódott lehetősége a programév előtti években kipróbálni, felvezetni az új programokat, így nehezebb volt felmérni a keresletet és az esetleges hibákat. A Covid a lakosság benyomására is negatív hatással volt a pályázat elnyerése után. A krízishelyzetben sok negatív kritika érte a szervezőket, nem támogatták, hogy milliárdos nagyságrendű kulturális programsorozat induljon, miközben mások a megélhetésükkel küzdenek, azonban ez a közvélemény a programév során pozitív irányba fordult.

Kihívásként jelent meg emellett a vállalkozók, pályázati partnerek előzetes ellenkezése a fenntarthatósági intézkedésekkel szemben. Ennek oka egyrészt a költségek emelkedése volt, másrészt az a tény, hogy az emberek nem szívesen váltanak le egy már bevált rendszert. Vezetői szinten minél régebb óta gyakorolja valaki a pozícióját, annál nehezebb kimozdítani a komfortzónájából. A VEB2023 csapata azonban ragaszkodott a fenntarthatóbb rendszerek bevezetéséhez, és aki nem tudott azonosulni ezzel, azzal meg kellett szüntetniük az együttműködést. A váltás segítésére a szervezők biztosítottak különböző tréningeket, mentorálási programokat, valamint jó példák szemléltetésével is ösztönözték a programszervezőket.

Az InnoTime Hungary csapatának az volt a feladata, hogy felmérje az egyes partnerek hiányosságait, és ez alapján kialakítson egy elvárásrendszert, melyet minden munkavállalóval el kellett fogadtatni, ez nem minden esetben volt egyszerű. „Sokéves vezetői vagy menedzsment gyakorlatot kell akár teljes egészében újragondolni, hogy működőképes legyen ez a történet, és nem csak menedzsment szintjén, hanem a munkatársak szintjén is.” (Nagy Júlia)

A kisebb, környező települések részéről kihívásként jelenik meg, hogy míg az EKF évek alatt jelentős forrásokat kaptak programjaik fejlesztésére, új programok bevezetésére, a programév lezárultával már nem férnek hozzá azokhoz a forrásokhoz, amik elengedhetetlenek lennének ahhoz, hogy ezeket a programokat ugyanazon a színvonalon tovább folytathassák.

6.1.3. Edukáció, szemléletformálás

A szervezők igyekeztek a szemléletformálást egy játékos, kreatív, indirekt módon megvalósítani annak érdekében, hogy a résztvevők ne érezzék rákényszerítve magukat, hanem észrevegyék, hogy ez egy pozitív dolog. Egy jó példa erre a Balatórium nevű, egész éven át tartó eseménysorozat, mely során a művészet és kultúra segítségével hívták fel arra a figyelmet,

hogy a Balaton különböző módokon való használata milyen hatásokkal van a tóra, és hogy ezen változtatni kell ahhoz, hogy 50 év múlva is ugyanígy élvezhessük. A projekt impaktját erősíti a kötelék, melyet minden magyar érez a Balatonnal kapcsolatban. Szerveztek emellett olyan vezetett túrákat a Balaton-felvidéken, melynek során a résztvevők megfigyelték az élővilágot és annak kölcsönhatásait.

A beosztottak számára is számos edukációs alkalmat biztosítottak. Az attrakciók vezetői számára minden hónapban tartottak egy egész napos workshopot, amely során megbeszélték az előző hónap eredményeit, valamint jógyakorlatokat mutattak be nekik, ezen felül rendszeresen részt vehettek különböző témájú webináriumokon is. Kiemelendő, hogy egy olyan workshop-sorozatot is megszerveztek, ahol különböző akadállyal élő helyi szervezetek vezetői segítettek a résztvevőknek megérteni, hogy mit jelent és miért fontos az akadálymentesítés. A 10 hónap – 10 kihívás program egy olyan komplex segédanyagot biztosított az egyes témákhoz checklist-ek formájában, melyet a programév után is fel tud használni minden attrakció a felkészültségi szintjük ellenőrzésére.

A lakosság és a különböző attrakciók szemléletformálásában nagy szerepe volt a Művészetek Völgye fesztiválnak, mely már sokéves tapasztalattal rendelkezik a fenntartható gyakorlatokban. A rendezvény a helyi lakosság együttműködésével valósul meg, a lakók egyben a munkaközösség része is, az év többi szakaszában pedig a helyiek számára rendeznek számos programot a fesztivál szervezői. 2020-ban megnyitották a Művésztölgy Kúriát Kapolcson, mely egy 20-30 fő befogadóképességű kulturális központ, kifejezetten a helyiek részére létrehozva, és olyan programoknak ad helyet, amit a lakosok megszavaznak. A Művészetek Völgye emellett egy jól működő önkéntesrendszerrel is büszkélkedhet, mely a fesztivál születése óta jelen van, és évről évre több száz fő jelentkezik rá, valamint a fesztivál fontos eleme a Művészetek Zöldje udvar, amely kifejezetten a fenntarthatóságot, a környezeti nevelést célozza meg.

A VEB2023 munkatársai mind a 116 település esetében megtartották a szükséges workshopokat, és részletesen elmagyarázták a fenntarthatóság elméleti részeit, valamint, hogy ez hosszú távon miért lesz jó a régió számára.

6.1.4.. A kommunikáció megvalósítása és a visszajelzések

Nagy Júlia csapata kutatást végzett azzal kapcsolatban, hogy vendégoldalról milyen attitűd van jelen a fenntartható úti célokkal kapcsolatban. Az eredmények azt mutatják, hogy a látogatók kb. 70%-a nyitott a fenntartható úticélok és szolgáltatások igénybevételére, azonban fontos

faktor az ár-érték arány, hasonló árakon inkább a fenntartható opciót választják, azonban amennyiben költségesebb, már elgondolkodnak a választáson, ez kifejezetten a 30 év fölötti, családos utazókra jellemző. A 30 év alattiak, valamint az idős korosztály a legtudatosabb ezen a téren, így a feléjük irányuló kommunikációban elengedhetetlen megjeleníteni a fenntarthatósági szempontokat, ugyanis náluk ez pozitív irányba befolyásolja a vásárlói döntést.

A Művészetek Völgyén a zöld átállást könnyebben elfogadták a Budapestről érkező vendégek, annak köszönhetően, hogy a fővárosban már régebb óta beépült a gyakorlatba a fenntartható működés, vidéken azonban még újdonságként jelent meg. Azonban vidéken megkönnyítette az átállást, hogy ott számos fenntartható gyakorlat magától értetődő volt, csak a fenntarthatóság, mint megnevezés volt új, ezt Oszkai Réka, a Kisfaludy Sándor Művelődési Központ intézményvezetője is megerősítette. A kezdeti időszakban azonban elengedhetetlen volt a kommunikáció a közönséggel, ugyanis az átállás költségnövekedéssel, így árnyövekedésekkel is járt.

A VEB2023 projekt kifejezetten előtérbe helyezte a fenntarthatósági témák kommunikációját a közönség felé. A Bakony-Balaton Geopark projektjei rendszeresen bemutatásra kerültek a fenntartható, aktív és ökoturizmus népszerűsítése érdekében. A helyi termelők, helyi termékekre épített kommunikáció is végigvonult az egész projektben.

Az osztrák és német sajtóban népszerű téma volt a VEB2023 projekt, és pozitív fogadtatása volt. A külföldre irányuló kommunikációban végig hangsúlyozva volt, hogy ez egy olyan program, amit meg kell élni, és személyesen kell tapasztalni, hiszen az egyik fő célja a helyiek és a látogatók közötti interakciók elmélyítése, így a látogatók teszik teljessé az élményt. Azonban a kommunikációban az is megjelent, hogy ez a projekt a helyiekért van, és nem a látogatókért, az újturizmus megközelítést alkalmazva mely Kovács Balázs definíciójában azt jelenti, hogy „nem azt nézzük, hogy mit ad egy város, egy település, egy régió a világnak, a turistáknak, a látogatóknak, hanem a látogató mit ad a helyben élőknek, a településen élőknek, hogy az ő életminősége javuljon.”

A projekt emellett az állampolgári összefogásra is sikeres példaként szolgál, sikerült különválasztani a politikától, így a politikai térben is egy hosszú távon fenntartható programmá vált. A VEB2023 csapata sikeresen megvalósította a kommunikációjában, hogy a fenntarthatóság nem elidegenítő témaként jelent meg, hanem különböző kreatív eszközökkel tudatosították a közönséggel, hogy ez egy állampolgári jót szolgáló, magától értetődő dolog kell, hogy legyen.

A programév vége óta több negatív vélemény is érkezett a projekttel kapcsolatban, sokakban hiányérzet maradt, amit az interjúalanyok szerint a túlzott elvárások okoznak, ugyanis sokan arra számítottak, hogy egy év alatt radikális változások fognak végbemenni a régióban, azonban ez csak egy hosszú folyamat kezdőlépése volt.

6.1.5. A legfőbb eredmények

A VEB2023 projekt indikátorrendszere erősen épült a Kreatív Kulturális Városok rangsorának szempontrendszerére, ugyanis a városvezetés célja, hogy Veszprém 2030-ig előretörjön a vele azonos paraméterű városok között a rangsorban. Ebben a szempontrendszerben három fő csoport mentén vannak meghatározva az egyes indikátorok, ezek a környezeti helyzet, az ágazatirányítás és a kulturális szektor. Emellett az EKF Európai Bizottságának elvárása, hogy az EKF záróértékelése kimutassa a város kulturális stratégiájához való hozzájárulást, így ez is elemét képezte az indikátorrendszer kialakításának.

A kulturális fenntarthatóság szempontjából fontos cél volt a város attrakciói közötti nyitvatartások összehangolása, kombinált jegyek értékesítése és egy közös programnaptár kialakítása, amely bár a programév során nem tudott megvalósulni, folyamatban van a fejlesztése. Jelenleg a Veszprém-Balaton 2023 honlapján található meg a programnaptár, azonban fejlesztés alatt áll a helloveb.hu nevű weboldal, mely tartalmazni fogja a közös programnaptárt, valamint a jövőben jegyvásárlási felületként is fog szolgálni.

Megkérdeztem, hogy a „18 Tipp a fenntartható rendezvényszervezéshez” című kiadvány feltételrendszerének ellenőrzése hogyan történt a VEB2023 programjai során. A szervezők az elvárásokat a rendezvények paramétereikhez igazították, így a több napos, több látogatót fogadó fesztiválok felé magasabb elvárásokat fogalmaztak meg, például egy adott létszám felett tették kötelezővé a szelektív hulladékgyűjtés bevezetését. Emellett lehetőségük volt a rendezvényszervezőknek szabadon választott célterületek kiválasztására, így a záró riportokban különböző célok megvalósulásáról számoltak be az egyes rendezvények, emiatt nem feltétlenül lehet egy egységes elemzést végezni a célok megvalósulásáról.

Kanizsai-Nagy Dóra arról is beszámolt, hogy bár a pályázati dokumentumban karbonsemleges fesztiválokat ígértek, ettől végül eltértek, ugyanis nem tartották kivitelezhetőnek ezt magyarországi viszonylatban. Ehelyett azt a stratégiát alkalmazták, hogy megnézték, melyik az a faktor, ami a legnagyobb részét teszi ki a rendezvények karbonlábnyomának, és azon a területen igyekeztek érzékenyítéssel változásokat elérni. Ez a terület a közlekedés volt, mely a rendezvények karbonlábnyomának 80%-át teszi ki, ennek köszönhetően jelentősen előtérbe

helyezték a közösségi közlekedés népszerűsítésére irányuló kezdeményezéseket. Ennek kapcsán a MÁV-Volán csoporttal való együttműködés rendkívül sikeresnek mondható, hiszen a látogatók kb. 40%-a végül közösségi közlekedéssel érkezett a programokra.

A társadalmi fenntarthatóság eredményeinek mérésére végeztek egy lakossági felmérést 2017-ben, majd az EKF programév lezárulta után, amelynek egyik fontos eredménye, hogy a Jutasi úti lakótelep lakosai 2024-ben sokkal többen válaszolták azt, hogy bíznak a városvezetésben és a közszolgáltatásokban, amely azt jelzi, hogy a lakótelepen végzett közösségfejlesztési projekt sikeres volt és kielégítette a lakók igényeit.

Oszkai Réka azt tapasztalta, hogy az EKF program erőteljesen hozzájárult a települések közötti, valamint a civil szervezetekkel való együttműködések erősödéséhez. A projekt során Sümeg és Tapolca együttműködésével megalakult a Főnix színjátszókör, mely azóta egyesületté alakult, valamint a testvérvárosi kapcsolatok is erősödtek a VEB2023 programjainak hatására. Azt is érzékelte, hogy annak köszönhetően, hogy a pályázati forrásokból a civil szervezetek számára is tudtak forrást nyújtani, aktivizálták őket, és már szívesebben vesznek részt a különböző programokon, akár saját forrást is hozzáadva. Ezen felül egyfajta mentori kapcsolat alakult ki Veszprémmel is, elmondása szerint nagyon sok segítséget kaptak a várostól fenntarthatósági, valamint kommunikációs területen.

6.2. Kérdőíves kutatás

6.2.1. Leíró statisztikai elemzés

Az elemzés során először leíró statisztikai mutatókat számoltam az SPSS szoftver segítségével. Megnéztem az állításcsoportokra vonatkozó összesítő mutatókat, valamint külön-külön, az egyes állításokra vonatkozó eredményeket is.

Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a látogatók a kulturális fenntarthatóságra irányuló intézkedésekkel voltak a legnagyobb mértékben elégedettek, a legkevésbé pedig a társadalmi fenntarthatósági törekvésekkel, bár fontos megjegyezni, hogy minimális eltérések találhatók az egyes csoportok átlagai között, egy általános elégedettség mutatkozik meg az eredményekből. A szórás mind a négy csoport esetében 1 alatti értéket vesz fel, ami azt jelzi, hogy a válaszadók hasonlóan gondolkodtak az egyes pillérek megvalósításával kapcsolatban.

	Átlag	Medián	Módusz	Szórás
Gazdasági fenntarthatóság	4.6308	4.7143	4.86 ^a	.78818
Ökológiai fenntarthatóság	4.4218	4.5714	5.00	.90092
Társadalmi fenntarthatóság	4.3387	4.2857	4.14	.86535
Kulturális fenntarthatóság	4.6842	4.7143	5.00	.81142

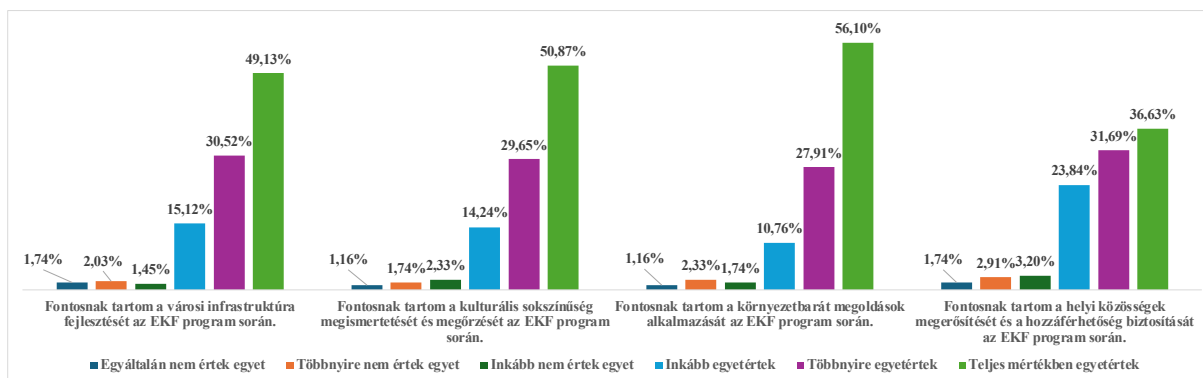
4. táblázat: A fenntarthatósági pillérek értékelése

Forrás: saját szerkesztés

Ezután megnéztem azt, hogy észrevehető-e különbségek az átlagokban abban az esetben, ha a demográfiai adatok szerint csoportosítom a válaszokat. Az átlagok minden esetben 4 és 5 között mozogtak, ezért csak kisebb eltérések alapján tudtam következtetéseket levonni. Az elemzés alapján elmondható, hogy általában az idősebb korcsoportba tartozók pozitívabb válaszokat adtak mind a négy pillér esetében. Az egyes pillérek közötti rangsor is változott a korosztály szerinti csoportosítással, a 18-25 év közötti korosztály az ökológiai fenntarthatósággal volt a legkevésbé elégedett, míg a másik két korcsoport a társadalmi fenntarthatóságot értékelte legkevésbé pozitívan. A legjobbra értékelt pillér a 18-25 év és a 26-40 év közötti korosztályban a kulturális fenntarthatóság volt, míg a 41-55 évesek között a gazdasági fenntarthatóság. A tartózkodási hely szerinti csoportosítás azt mutatja, hogy a gazdasági és kulturális fenntarthatóság irányába tett intézkedéseket leginkább a Veszprém környéki lakosok látták pozitívan, míg az ökológiai és társadalmi fenntarthatósági kezdeményezéseket az egyéb településekről érkező látogatók. Azonban mindhárom tartózkodási hely szerinti csoport esetén azonos a preferenciasorrend, amely a kulturális fenntarthatóságot értékeli a legpozitívabban és a társadalmi fenntarthatóságot legnegatívabban. Ez szintén igaz a nemek szerinti csoportosításra is, azonban ott kijelenthető, hogy a nők mind a négy pillér kezdeményezéseit pozitívabban ítélték meg.

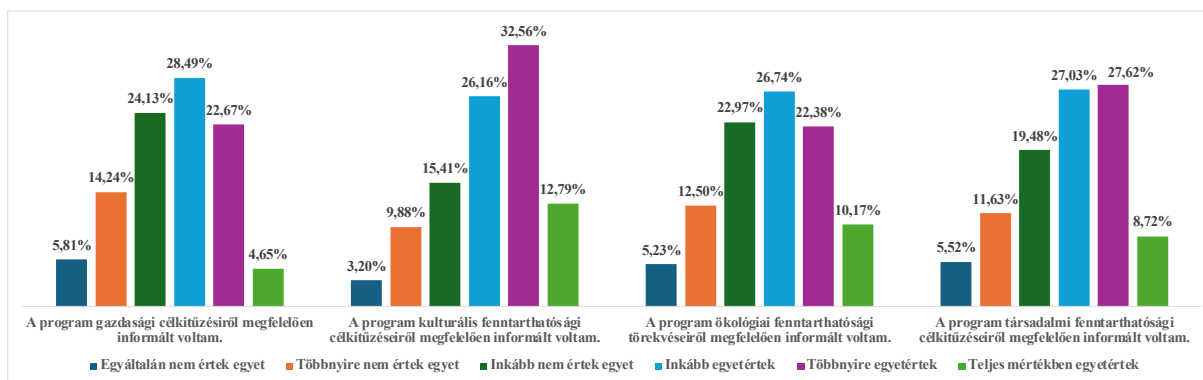
A továbbiakban összehasonlítottam, hogy a válaszadók mennyire tartották fontosnak az egyes pilléreket, mennyire érezték magukat informáltk a célkitűzésekről, és mennyire elégedettek a célok teljesülésével. A válaszokat összesítve elmondható, hogy a kitöltők legnagyobb mértékben az ökológiai fenntarthatóságot tartják fontosnak, legkevésbé pedig a társadalmi fenntarthatóságot. A célkitűzésekről való informáltságot tekintve a kulturális fenntarthatósági célkitűzések voltak a legszélesebb körben ismertek, míg a gazdasági fenntarthatósági célkitűzésekkel voltak a legkevesebben tisztában. A célok teljesülését a gazdasági és a kulturális

fenntarthatóság esetében értékelték a legpozitívabban a kitöltők, a legkevésbé pedig az ökológiai fenntarthatósági célok teljesülésével voltak elégedettek. Összességében kijelenthető, hogy mind a négy pillér esetében az informáltságra vonatkozó állításra érkezett a legalacsonyabb átlag, egyben a legnagyobb szórás is.

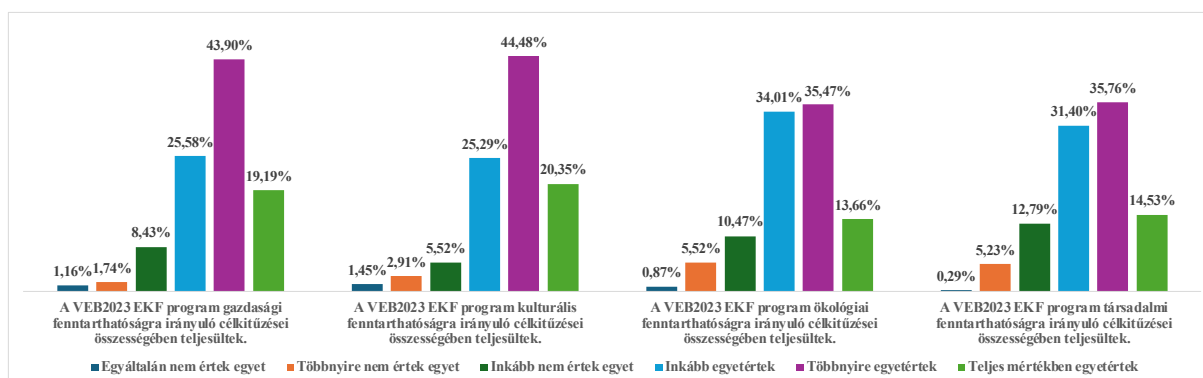
1. ábra: A fenntarthatósági pillérek fontossága a VEB2023 programra látogatók körében

Forrás: saját szerkesztés

2. ábra: A VEB2023 programra látogatók informáltsági szintje a fenntarthatósági célkitűzésekről

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra: A VEB2023 programra látogatók véleménye a fenntarthatósági célkitűzések teljesüléséről

Forrás: saját szerkesztés

Ezután ismét ellenőriztem, hogy ezek az arányok változnak-e, ha demográfiai csoportosítás szerint nézem az eredményeket. A korosztályi csoportosításban egy eltérés vehető észre, amely a célok teljesülésére vonatkozik. Az összesített eredményekkel ellentétben a 26-40 és a 41-55 év közötti korosztály nem az ökológiai fenntarthatósági célok megvalósulásával volt legkevésbé elégedett, hanem a társadalmi fenntarthatósággal. Ugyanez a különbség vehető észre a Veszprém környéki lakosok esetében, amely arra utalhat, hogy Veszprém környékéről az idősebb korosztályba tartozó lakosok töltötték ki nagyobb arányban a kérdőívet. A nem szerinti csoportosításban nem volt eltérés az összesített eredményekhez képest.

A továbbiakban az előbb vizsgált három állítás kivételével, a specifikus állításokra adott válaszokat elemeztem.

	Átlag	Medián	Módusz	Szórás
Az EKF projekt a környező települések (Ajka, Várpalota, Balatonfüzfő, Inota, stb.) fejlesztésére is kiterjedt.	4.13	4.00	4	1.263
Az infrastruktúrafejlesztések során Veszprém egyedi városképét sikerült megőrizni.	4.94	5.00	5	1.005
Az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatással voltak a helyi lakosság életminőségére.	4.89	5.00	5	1.062
A fejlesztések elősegítették a turizmus növekedését a városban és a környező településeken.	5.02	5.00	6	1.080
Az EKF programhoz kapcsolódó események, rendezvények során egyértelműen látható volt a PET-palackok háttérbe szorítása/megszüntetése, valamint a szelektív hulladékgyűjtés.	4.51	5.00	5	1.152
A programok ösztönözték a résztvevőket a fenntartható közlekedési módokra (pl. kerékpár, gyaloglás).	4.50	5.00	5	1.134
A VEB2023 során lényeges szemléletformálás történt a lakosság körében a környezetbarát életmód irányába.	4.26	4.00	4	1.216
A program keretében tett intézkedések elősegítették a Balaton védelmét, rehabilitációját.	4.22	4.00	5	1.210
A város és a környék intézményeiben érezhető előrelépés volt az akadálymentesítésben (mozgáskorlátozottak, látás- vagy hallássérültek stb. általi elérhetőség javult).	4.32	4.00	4	1.070
A város által kínált lehetőségek, események, programok a családok, kerékpárosok, kutyatulajdonosok számára is vonzóbbá váltak.	4.75	5.00	5	1.049
Voltak olyan programok, melyek elősegítették a fizikai és pszichés fogyatékosok iránti érzékenység fokozását.	4.25	4.00	4	1.140
Létrejött olyan platform/rendezvény/program, ahol lehetőség volt máskor kellemetlennek számító témákhoz kapcsolódó kérdések felvetésére és civilizált megvitatására.	3.89	4.00	4	1.291
A program elősegítette a nyelvi és vallási sokszínűség megismertetését és megőrzését.	4.42	4.00	4	1.108
A program által a helyiek és a látogatók jobban megismerhették a helyi kisebbségeket, azok jelentőségét és szerepét a város történelmében.	4.41	5.00	5	1.159
A program elősegítette, hogy helyiek és látogatók jobban megismerhessék a helyi művészek és alkotók munkásságát.	4.90	5.00	5	1.041
A program eseményei, rendezvényei egyaránt vonzották a fiatalabb és az idősebb korosztály tagjait, támogatták a „közös kultúraépítést”.	5.02	5.00	6	1.085

5. táblázat: A fenntarthatósági pillérekkel kapcsolatos állítások értékelése

Forrás: saját szerkesztés

A gazdasági fenntarthatósággal kapcsolatos válaszok elemzése alapján a kitöltők legnagyobb mértékben a turizmus növekedésével, valamint a lakosság életminőségének javulásával voltak elégedettek. Ezt azt sugallja, hogy az intézkedések érezhető, pozitív hatással voltak a lakosság mindennapjaira. Azonban a környező települések fejlesztésének megvalósulásával kevesebben értenek egyet, ami arra utalhat, hogy a projekt túlzottan Veszprém-fókuszú volt, és nem elegendő figyelem jutott a projektben részt vevő többi településre.

A társadalmi pillérre vonatkozó állítások esetében kiemelkedően pozitív válaszok érkeztek a családosok, kerékpárosok és kutyatulajdonosok bevonására vonatkozóan, ami azt jelenti, hogy a program sikeresen vonzotta a különböző igényű csoportokat a programjaira. Viszonylag alacsony átlagértékkel rendelkezik azonban a kellemetlen témák civilizált megvitatására létrehozott platform, amely arra utal, hogy a résztvevők nem érzékelték ezen platformok létrejöttét, vagy nem voltak elégedettek a megvalósításukkal.

Az ökológiai fenntarthatósági intézkedésekből résztvevők a PET-palackok háttérbe szorítását és a szelektív hulladékgyűjtés bevezetését, valamint a fenntartható közlekedési módokra való ösztönzést érzékelték a legjobban, ami annak lehet a következménye, hogy az ilyen jellegű intézkedések a legláthatóbbak, legkézzelfoghatóbbak. Azonban a Balaton védelmére, valamint a szemléletformálásra irányuló intézkedéseket kevésbé látták pozitívan, amely abból adódhat, hogy ezeket a törekvéseket kevésbé konkrétan kommunikálták a közönség felé a szervezők, így kevesebb információval rendelkeztek róla.

A kulturális fenntarthatósággal kapcsolatos kezdeményezések közül a látogatók körében a legpozitívabb visszajelzések a különböző generációk sikeres bevonására, illetve a helyi művészek bemutatására vonatkoznak, tehát a projekt sikeresen kielégítette az idősek és a fiatalok igényeit is, valamint erősen támogatta a helyi alkotókat. Ugyanakkor a nyelvi és vallási sokszínűség, valamint a helyi kisebbségek bemutatása kevésbé volt érzékelhető a programsorozat során, a látogatók ezekkel az erőfeszítésekkel kevésbé voltak elégedettek.

Az összes állítás közül kettő esetében volt a módusz értéke 6, vagyis ezek esetében a válaszadók legnagyobb része teljes mértékben elégedett volt az intézkedésekkel, ez a turizmus növekedésének elősegítésére, valamint a különböző korosztályok erősebb bevonására, a közös kultúraépítés megvalósulására vonatkoznak, a VEB2023 program ezeket a célokat tudta leghatékonyabban megvalósítani. Egyetlen állítás van, amelyre a válaszok átlaga 4 alatti értéket vesz fel, ez pedig a kellemetlen témák civilizált megvitatására irányuló platform létrejöttére vonatkozik, így ez a célkitűzés tudott legkevésbé sikeresen megvalósulni a projekt során.

6.2.2. Korrelációs elemzés

Az állításokat Pearson-féle korrelációs elemzéssel is megvizsgáltam az SPSS szoftver segítségével, hogy kapcsolatot keressek a demográfiai jellemzők és a fenntarthatósági célokról alkotott vélemények között.

Az egyes pilléreket csoportonként elemezve az alábbi eredményeket kaptam.

		Életkor	Nem	Tartózkodási hely
Gazdasági fenntarthatóság	Pearson Correlation	.166**	-.040	-.005
	Sig. (2-tailed)	.002	.464	.927
Ökológiai fenntarthatóság	Pearson Correlation	.136*	-.075	.078
	Sig. (2-tailed)	.012	.168	.154
Társadalmi fenntarthatóság	Pearson Correlation	-.023	-.030	.024
	Sig. (2-tailed)	.672	.588	.657
Kulturális fenntarthatóság	Pearson Correlation	.060	-.085	-.021
	Sig. (2-tailed)	.272	.119	.707

6. táblázat: A fenntarthatósági pillérekről alkotott vélemény és a demográfiai jellemzők közötti korreláció

Forrás: saját szerkesztés

A nem és a tartózkodási hely egyik fenntarthatósági pillér esetében sem magyarázza a kitöltők elégedettségi szintjét. Az életkor az egyetlen, amely két pillér, a gazdasági és az ökológiai fenntarthatóság esetében egy gyenge, de szignifikáns pozitív kapcsolatot mutat, amely arra utal, hogy a magasabb korcsoportokba tartozó válaszadók nagyobb mértékben voltak elégedettek az említett pillérekhez kapcsolódó intézkedések hatásaival.

Ezután a négy pillért külön-külön, állításonként is megvizsgáltam, hogy megtudjam, voltak-e olyan specifikus területek, ahol demográfiai jellemző alapján eltértek a vélemények, valamint az egyes állítások közötti korrelációkat is megvizsgáltam, hogy az egymással leginkább összefüggő tényezőket megtaláljam. A továbbiakban a legszignifikánsabb értékeket emelem ki, a teljes korrelációs elemzés a mellékletben található.

		Életkor
Fontosnak tartom a városi infrastruktúra fejlesztését az EKF program során.	Pearson Correlation	.208**
	Sig. (2-tailed)	<.001
A program gazdasági célkitűzéséről megfelelően informált voltam.	Pearson Correlation	.135*
	Sig. (2-tailed)	.013
Az EKF projekt a környező települések (Ajka, Várpalota, Balatonfüzfő, Inota, stb.) fejlesztésére is kiterjedt.	Pearson Correlation	.109*
	Sig. (2-tailed)	.047
Az infrastruktúrafejlesztések során Veszprém egyedi városképét sikerült megőrizni.	Pearson Correlation	.151**
	Sig. (2-tailed)	.006

Az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatással voltak a helyi lakosság életminőségére.	Pearson Correlation	.121*
	Sig. (2-tailed)	.027

7. táblázat: A gazdasági fenntarthatóságról alkotott vélemény korrelációja az életkorral

Forrás: saját szerkesztés

A gazdasági fenntarthatóságra vonatkozó állítások közül hét állításból öt esetében tapasztalhatunk egy pozitív, gyenge, de szignifikáns kapcsolatot az életkorral összefüggésben. Ez azt jelenti, hogy a magasabb korcsoportba tartozó válaszadók fontosabbnak ítélik a gazdasági fenntarthatósági intézkedéseket, valamint pozitívabban is értékelik azokat. Az életkor növekedésével pozitívabban ítélték meg a környező települések fejlesztését, az egyedi városkép megőrzését és az életminőség javulását, valamint informáltabbnak is érezték magukat a célkitűzésekkel kapcsolatban. A nemmel és a tartózkodási hellyel nem találtam szignifikáns összefüggést, ezek a demográfiai jellemzők nem befolyásolták a gazdasági intézkedésekről alkotott véleményeket.

		Az infrastruktúrafejlesztések során Veszprém egyedi városképét sikerült megőrizni.
Az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatással voltak a helyi lakosság életminőségére.	Pearson Correlation	.629**
	Sig. (2-tailed)	<.001
A fejlesztések elősegítették a turizmus növekedését a városban és a környező településeken.	Pearson Correlation	.601**
	Sig. (2-tailed)	<.001

8. táblázat: A gazdasági fenntarthatósággal kapcsolatos állítások közötti korrelációk

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes állítások között erősebb pozitív korrelációk vehetők észre. Ezek közül kiemelkedően erős kapcsolat mutatkozott az egyedi városkép megőrzése, valamint az életminőség javulása és a turizmus növekedése között, ami azt jelenti, hogy a kitöltők szerint az egyedi városkép megőrzése hozzájárult a helyiek életminőségének javulásához és egyben vonzóbbá tette a várost a turisták számára is.

		Életkor	Tartózkodási hely
A város és a környék intézményeiben érezhető előrelépés volt az akadálymentesítésben (mozgáskorlátozottak, látás- vagy hallássérültek stb. általi elérhetőség javult).	Pearson Correlation	-.118*	
	Sig. (2-tailed)	.031	
Létrejött olyan platform/rendezvény/program, ahol lehetőség volt máskor kellemetlennek számító témákhoz kapcsolódó kérdések felvetésére és civilizált megvitatására.	Pearson Correlation		.110*
	Sig. (2-tailed)		.044

9. táblázat: A társadalmi fenntarthatóságról alkotott vélemény korrelációja a demográfiai jellemzőkkel

Forrás: saját szerkesztés

A társadalmi fenntarthatósághoz kötődő állításoknál egy esetben egy negatív, gyenge, de szignifikáns korreláció figyelhető meg az életkorral, amely az akadálymentesítéssel kapcsolatos törekvések értékelésére vonatkozott, ami azt jelenti, hogy az idősebbek, akiknek nagyobb arányban lehet szükségük az akadálymentesített megoldásokra, kevésbé voltak elégedettek a fejlesztésekkel. Ezen kívül egy állítás esetében, amely nyílt párbeszédre létrehozott platform biztosítására vonatkozott, pozitív, gyenge, szignifikáns kapcsolat mutatkozik a tartózkodási hellyel, ami azt jelenti, hogy azok, akik nem a környéken élnek, pozitívabban látták a párbeszédre való lehetőségeket.

		Voltak olyan programok, melyek elősegítették a fizikai és pszichés fogyatékoság iránti érzékenység fokozását.	Létrejött olyan platform/rendezvény/program, ahol lehetőség volt máskor kellemetlennek számító témákhoz kapcsolódó kérdések felvetésére és civilizált megvitatására.
A VEB2023 EKF program társadalmi fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.	Pearson Correlation	.628**	.624**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001

10. táblázat: : A társadalmi fenntarthatósággal kapcsolatos állítások közötti korrelációk

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes társadalmi fenntarthatósági állítások közötti korrelációs elemzés azt mutatja, hogy azok, akik tapasztalták a fizikai és pszichés fogyatékoság iránti érzékenységet fokozó programok jelenlétét, valamint a nyílt párbeszédre adott lehetőségeket, nagyobb eséllyel értékelték pozitívabban a társadalmi fenntarthatósági célok teljesülését. Mivel a kellemetlen témák megvitatásának lehetősége a legrosszabban értékelt törekvés volt a kérdőívben, ez részben magyarázhatja, hogy miért a társadalmi fenntarthatóság intézkedéseit értékelték legnegatívabban a válaszadók.

		Életkor	Nem
Fontosnak tartom a környezetbarát megoldások alkalmazását az EKF program során.	Pearson Correlation	.190**	
	Sig. (2-tailed)	<.001	
A program ökológiai fenntarthatósági törekvéseiről megfelelően informált voltam.	Pearson Correlation	.169**	
	Sig. (2-tailed)	.002	
Az EKF programhoz kapcsolódó események, rendezvények során egyértelműen látható volt a PET-palackok háttérbe szorítása/megszüntetése, valamint a szelektív hulladékgyűjtés.	Pearson Correlation	.188**	
	Sig. (2-tailed)	<.001	
A VEB2023 EKF program ökológiai fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.	Pearson Correlation		-.131*
	Sig. (2-tailed)		.016

11. táblázat: Az ökológiai fenntarthatóságról alkotott vélemény korrelációja a demográfiai jellemzőkkel

Forrás: saját szerkesztés

A környezeti fenntarthatósági állítások esetében egy szignifikáns kapcsolat mutatható ki az életkorral, egy esetében pedig a nemmel összefüggésben. Az idősebb korosztályokba tartozók fontosabbnak tartották az ökológiai fenntarthatóság irányába tett intézkedéseket, és nagyobb mértékben érzékelték a rendezvényeken a PET palackok csökkentését és a szelektív hulladékgyűjtést. Emellett a nők pozitívabban ítélték meg a célkitűzések teljesülését, mint a férfiak.

		A VEB2023 során lényeges szemléletformálás történt a lakosság körében a környezetbarát életmód irányába.	A program keretében tett intézkedések elősegítették a Balaton védelmét, rehabilitációját.
A VEB2023 EKF program ökológiai fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.	Pearson Correlation	.684**	.730**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001

12. táblázat: Az ökológiai fenntarthatósággal kapcsolatos állítások közötti korrelációk

Forrás: saját szerkesztés

Erős pozitív kapcsolat mutatható ki azok között, akik pozitívan értékelték a Balaton rehabilitációja iránt tett erőfeszítéseket és a szemléletformáló programokat, valamint a célok teljesülését, ami azt jelenti, hogy a tó védelme és az edukáció fontos szempont volt a lakosság körében, azonban éppen ezeket az intézkedéseket nem értékelték olyan pozitívan, amely hatással lehetett az ökológiai fenntarthatósági célkitűzések általános sikerességének megítélésére.

		Életkor	Nem
Fontosnak tartom a kulturális sokszínűség megismertetését és megőrzését az EKF program során.	Pearson Correlation	.150**	-.147**
	Sig. (2-tailed)	.006	.007
A program eseményei, rendezvényei egyaránt vonzották a fiatalabb és az idősebb korosztály tagjait, támogatták a „közös kultúraépítést”.	Pearson Correlation		-.148**
	Sig. (2-tailed)		.007

13. táblázat: A kulturális fenntarthatóságról alkotott vélemény korrelációja a demográfiai jellemzőkkel

Forrás: saját szerkesztés

A kulturális fenntarthatóság esetében észrevehető gyenge, de szignifikáns kapcsolat a válaszadók neme és az állításokra adott válaszok között. A női válaszadók hajlamosak fontosabbnak tartani a kulturális sokszínűség megismertetését, valamint pozitívabban látták a fiatal és idős korosztályok bevonásáért tett erőfeszítéseket. Emellett az idősebb korosztály ebben az esetben is pozitívabb válaszokat adott a pillérrel kapcsolatos állításokra.

		A program elősegítette, hogy helyiek és látogatók jobban megismerhessék a helyi művészek és alkotók munkásságát.	A program eseményei, rendezvényei egyaránt vonzották a fiatalabb és az idősebb korosztály tagjait, támogatták a „közös kultúraépítést”.
A program eseményei, rendezvényei egyaránt vonzották a fiatalabb és az idősebb korosztály tagjait, támogatták a „közös kultúraépítést”.	Pearson Correlation	.647**	--
	Sig. (2-tailed)	<.001	
A VEB2023 EKF program kulturális fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.	Pearson Correlation	.664**	.545**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001

14. táblázat: A kulturális fenntarthatósággal kapcsolatos állítások közötti korrelációk

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes állítások közötti korrelációk elemzése alapján megállapítható, hogy a legerősebb kapcsolat a közös kultúraépítés és a helyi művészek bemutatása, valamint a célok teljesülésének megítélése között van. Ez azt jelzi, hogy a helyi művészek bemutatása kiemelten fontos szerepet játszott a különböző generációk közös bevonásában, a közös kultúraépítés megvalósításában, ezzel együtt elősegítette a célok teljesülésével kapcsolatos pozitív megítélést.

6.2.3. Az egyéni vélemények összegzése

A kérdőív utolsó szakaszában lehetőséget adtam a válaszadók számára, hogy saját szavaikkal kifejtsek a véleményüket arról, hogy hogyan lehetett volna még hatékonyabban megvalósítani a célkitűzéseket. 9 válasz érkezett, melyeket az alábbiak szerint csoportosítottam:

- Marketingre vonatkozó javaslatok
- Szezonális csökkentésre vonatkozó javaslatok
- Társadalmi és kulturális fenntarthatóságra vonatkozó javaslatok.

Többen úgy érezték, hogy a projekt marketingkommunikációja nem volt elég hatékony. Érkezett panasz a weboldal nem megfelelő karbantartására, valamint arra, hogy országszinten kevés emberhez jutottak el a programról való információk. Úgy gondolom, hogy ez ahhoz is hozzájárulhatott, hogy néhány intézkedés alacsonyabb elégedettségi szintet váltott ki, ugyanis előfordulhat, hogy a kitöltők nem értesültek róla, így kevésbé pozitívan ítélték meg.

Két vélemény érkezett arra vonatkozóan, hogy a programok túlságosan a nyári időszakra koncentráltak, annak ellenére, hogy a szervezők jelentős erőfeszítéseket tettek ezellen. A kitöltők úgy gondolják, hogy a túlzott mennyiségű nyári esemény megterhelő volt a lakosság

számára, valamint az egyetemisták nagyobb arányban vettek volna részt a tanév közben megrendezett programokon. Előfordulhat, hogy ezek a vélemények is összefüggésben vannak a marketingkommunikáció hiányosságaival, és a válaszadók nem értesültek a szezonon kívül szervezett rendezvényekről.

Ezen kívül három, különböző hiányosságokra vonatkozó véleményt olvashattam. Ketten hiányolták hazánk népi kultúrájának szélesebb körű bemutatását, valamint a helyi termelők erősebb szintű támogatását, így ezeket az aspektusokat érdemes lehetne a jövőben erősebben figyelembe venni. Egy vélemény pedig az akadálymentesítés hiányát emelte ki a veszprémi vasútállomáson, amely megnehezítette a fogyatékkal élők ellátogatását a programsorozatra.

7. Diskusszió

A pályázatban meghatározott fő célok összhangban voltak Mavrin (2023) és Liu (2019) által megfogalmazott gondolatokkal. A VEB2023 program sikeresen összekapcsolta a kulturális turizmust a fenntartható turizmussal, erősítette a kulturális identitást és a helyiek igényeihez igazította kezdeményezéseit. A helyi lakosság szorosan bevonódott a szervezésbe és az ötletelésbe, melynek hatására a lakók erősebben tudtak kötődni a projekthez. Emellett megteremtették az egyensúlyt az „elmúló” és a „tartós” események, a városközpont és a periféria fejlesztése között, a nagy fesztiválok mellett olyan fenntartható létesítményeket hoztak létre, mint az ActiCity Tánc- és Mozgásközpont, a belváros képének megújítása mellett (Papírkutya, Pekedli) figyelmet fordítottak olyan területekre is, mint a Jutasi Úti lakótelep. Egyértelműen kijelenthető, hogy a VEB2023 projekt hosszútávon fenntartható intézkedéseket célzott meg, nem rövid ideig tartó látványos projekteket, amelyek nem járulnak hozzá a város jövőjéhez.

Annak köszönhetően, hogy figyelték a lakók igényeire, érezhetően javították az életminőségüket, és növelték a helyiek büszkeségérzetét a várossal kapcsolatban. Ezzel elérték azt a célt, hogy a helyiek szívesebben éljenek a környéken, és ne akarjanak más városokba költözni, amely azt a folyamatot is elindíthatja, hogy más városokból is szívesebben költöznek a Bakony-Balaton régióba, látva a helyiek elégedettségét. Az életminőség javulásának érzetéhez legnagyobb mértékben az egyedi városkép megőrzése, az Utcakép projekt járult hozzá, amely egyben a turizmus növekedését is elindította a városban. A szezonális leküzdése érdekében végrehajtott erőfeszítések kritikákat kaptak a kérdőív válaszolói részéről, annak ellenére, hogy számos programot bevezettek a „Holtszezon” időszak során, amely a megfelelő marketing hiányára utalhat.

Kijelenthető, hogy mind szervezői, mind látogatói oldalról nagyfokú elégedettség tapasztalható a projekttel kapcsolatban, azonban a kérdőíves megkérdezés felhívta a figyelmet néhány hiányosságra, fejlesztendő területre is. A mélyinterjúk során egyöntetű egyetértés mutatkozott azzal kapcsolatban, hogy mind a négy pillérhez kapcsolódó célokat ugyanolyan sikerrel tudták megvalósítani, azonban a kérdőíves megkérdezés eredményei kiemelik a gazdasági és a kulturális fenntarthatósági sikereket ezek közül.

A gazdasági fenntarthatósággal kapcsolatban az elégedettség legfőképpen a Veszprémet érintő fejlesztésekre irányul, azonban a kitöltők úgy érezték, hogy a környező települések nem voltak kellő mértékben figyelembe véve a projekt során gazdasági szempontból. Szintén nehézséget okoz a rendelkezésre álló források jelentős mértékű csökkenése a programév vége után a környező településeken. A VEB2023 projekt jelentős erőfeszítéseket tett a környező települések edukációja felé, és segítette őket a fenntarthatósági célok megvalósításában, valamint a kapcsolatépítésben, így a hálózatosodáshoz kapcsolódó célokat hatékonyan megvalósították, azonban előfordulhat, hogy a gazdasági fenntarthatósági szempontok figyelembe vétele nem valósult meg olyan mértékben, mint ahogy az előzetes célokban szerepelt.

Az ökológiai fenntarthatóság intézkedései közül a látogatók a szabad szemmel látható változtatásokat tartják a legsikeresebbnek, mint a szelektív hulladékgyűjtők kihelyezése és a PET-palackok háttérbe szorítása, azonban a szemléletformáló intézkedéseket nem érezték elegendőnek. A mélyinterjúk során az alanyok felsorolták a széles körű szemléletformáló intézkedéseket a munkavállalók és a projektben részt vevő települések irányába, melynek hatására sikerült minden szolgáltatóval elfogadtatni a fenntarthatóság irányába tett lépéseket. A lakosság felé igyekeztek az edukációt más programokkal egybekövetve egy játékos, kreatív módon megvalósítani annak érdekében, hogy a fenntarthatóság ne váljon elidegenítő témává. Ez azt eredményezhette, hogy a közönségben gyakran nem is tudatosult, hogy az egyes programok szemléletformáló céllal kerültek megrendezésre, emiatt úgy érzékelhették, hogy a szervezők nem tettek megfelelő lépéseket a lakossági edukáció megvalósításáért. Érdemes lett volna egy-egy olyan szemléletformáló program megvalósítása is, amely konkrétan közli a résztvevőkkel a célt, mint például a Bodø-ban megvalósított projekt, melynek során az egész régió egy órára kikapcsolta a fényeit.

A projekt egyik fő célja a társadalom minden csoportjának szélesebb körű bevonása volt, minden csoport igényeire szabott programkínálattal és az elérhetőség biztosításával. Ennek egyik része kifejezetten sikeresnek bizonyult, ugyanis a válaszadók a legpozitívabb intézkedésnek a fiatalabb és idősebb korosztályok bevonását látták, valamint a családoso-

kerékpárosok és kutyatulajdonosok számára is vonzóbbá váltak a programok a vélemények alapján. Azonban a fizikai és pszichés fogyatékoság iránti érzékenység fokozása és az akadálymentesítésben történő érezhető előrelépés alacsonyabb értékeléseket kapott, így a fogyatékkal élő vagy akadállyal küzdő társadalmi csoportok számára nem sikerült elég inkluzív programsorozatot létrehozni az EKF során, emiatt ez a pillér kapta összességében a legkevésbé pozitív visszajelzéseket. A látogatókban hiányérzet maradt emellett a nyílt párbeszédet ösztönző platform létrehozásával kapcsolatban is, mely az interjúk alapján valóban nem tudott olyan formában megvalósulni, mint ahogy szeretnék volna. A közös kultúraépítés megvalósítása, a helyi művészek és alkotók támogatása és bemutatása nagy mértékben hozzájárult a kulturális fenntarthatósági intézkedések sikeréhez. A látogatók azonban hiányolták a vallási sokszínűség, a helyi kisebbségek szélesebb körű bemutatását.

Az eredmények összevetése alapján három fő fejlesztési területet határoztam meg a jövőre vonatkozóan: lakosság felé irányuló kommunikáció és szemléletformálás erősítése, az akadálymentesítés további fejlesztése és a fogyatékkal élők erősebb bevonása, valamint a környező települések támogatásának erősítése.

Úgy gondolom, hogy a kommunikáció hiánya jelentette az egyik legnagyobb problémát a lakossági megítélés kialakulásában. A kérdőív kitöltői az egyes célokkal való informáltsági szintjüket alacsonynak ítélték meg, annak ellenére, hogy a szervezők úgy érezték, megfelelően tájékoztatták a lakosságot az intézkedésekről. Emiatt érdemes lenne a jövőben aktívabb kommunikációt megvalósítani a város célkitűzéseiről a lakosság felé, akár nagykövetek kijelölésével, hogy a helyiek reálisabban tudják értékelni a város által elért eredményeket. Emellett több kritika is érkezett a marketingtevékenységre, amit alátámaszt az, hogy számos olyan területet negatívabban éltek meg a résztvevők, amikkel kapcsolatban a szakértői interjúalanyok részletesen bemutatták a megtett intézkedéseket, ami arra utal, hogy a lakossághoz nem jutott el a kellő információ ezekkel kapcsolatban, ezért erősebb marketingtevékenységet kellene folytatnia a városnak a különböző projektekről, és azok eredményeiről (például a MÁV-Volán csoporttal folytatott együttműködés sikeréről).

Az akadálymentesítési intézkedések és a fogyatékkal élők bevonásának további fejlesztését segíthetné egy szorosabb együttműködés kialakítása fogyatékkal élők érdekképviselői szervezeteivel, valamint a fogyatékkal élők személyes megkérdezésével, hogy még jobban az igényeikre szabhassák a város által nyújtott kínálatot. Ezen kívül több olyan program is bevezetésre kerülhetne, amely kifejezetten ennek a társadalmi csoportnak szól, ez elősegíthetné a közösségépítést is a célcsoporton belül. Fontos kutatási eredmény ezen felül, hogy a kitöltők

a fontossági sorrend legaljára tették a társadalmi fenntarthatóságot, ezért az ezzel kapcsolatos érzékenyítést tovább kellene fokozni mind a munkavállalók, mind a lakosság felé. Az elérhetőség fokozására Bodø kreatív választ talált a digitális események bevezetésével, Bad Ischl pedig a fogytékkal élőket a produkciókba is bevonta, például egy közös táncelőadás keretei között.

Végül a környező települések fokozottabb támogatása érdekében létrejöhetne egy támogatási alap kifejezetten a projektben részt vevő kisebb települések számára, hogy az EKF által elért eredményeket továbbra is folytatni, vagy akár továbbfejleszteni tudják, hogy az ott elért fejlődések is hosszú távon fenntarthatóak maradjanak. Érdeemes lenne egyesével felmérni a települések véleményét az EKF után tapasztalt nehézségeikről, valamint a projekt során érzett hiányérzeteikről is. Egy olyan közös marketingkampány bevezetése, amely minden településre egyesével fókuszálna, elősegíthetné a turizmus további növekedését ezeken a területeken és további forrásokat biztosíthatna számukra az EKF alatt bevezetett projektek fenntartásához, valamint egy ahhoz hasonló digitális platform létrehozása, mint Bad Ischl esetében, mely az egész régió intézményeit és szolgáltatóit összekötötte a lakosokkal.

8. Összefoglalás

Kutatásom célja az volt, hogy bemutassam a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program fenntarthatósági törekvéseit, valamint felmérjem a megvalósulási tendenciákat, és ebből meghatározzam a jövőre vonatkozó fejlesztési lehetőségeket.

Dolgozatom során bemutattam a fenntarthatóság jelenlétét az Európa Kulturális Fővárosa programokban, majd részleteztem a VEB2023 projekt fenntarthatósági célkitűzéseit és a megvalósítás irányába tett lépéseit a címviselés évét megelőző időszakban. Ezután primer kutatást végeztem a projektben részt vevő szakértőkkel folytatott mélyinterjúk, valamint a programra ellátogató lakosság körében végzett kérdőíves felmérés eszközével. A két oldal véleményének összehasonlításával, valamint az előzetes célkitűzésekkel való összevetéssel levontam a következtetéseket a projekt sikerességéről, valamint a fejlesztendő területekről.

A kutatás eredményei egy rendkívül pozitív képet festenek a program során megvalósított fenntarthatósági intézkedésekről, szinte minden előzetes célkitűzés eredményesen meg tudott valósulni, különösen sikeresek voltak a gazdasági és a kulturális fenntarthatóság irányába tett lépések. Kiemelendő intézkedések a „10 hónap – 10 kihívás” program, az Utcakép projekt, a különböző generációk széleskörű bevonása, valamint a MÁV-Volán csoporttal kialakított együttműködés a közösségi közlekedés ösztönzésére.

A legfőbb fejlesztendő területek a régió számára a kommunikáció és szemléletformálás erősítése, az akadálymentesítés és a fogyatékkal élők bevonásának fejlesztése, valamint a környező települések gazdasági támogatása. A város fenntarthatósági célkitűzéseit, valamint az elért eredményeit a jövőben sokkal átfogóbban kell kommunikálni a lakosság felé, emellett több erőfeszítést kell tenniük a lakosság szemléletformálásáért, különösen a társadalmi fenntarthatóság területén. A fogyatékkal élők bevonását erősíteni kell személyes megkérdezéssel és az érdekvédelmi szervezetekkel való szoros együttműködéssel, a környező települések számára pedig biztosítani kell a forrást a program sikeres kezdeményezéseinek fenntartásához.

Kutatásom során korlátot jelentett, hogy a kérdőív kitöltői túlnyomó többségben a 18-25 év közötti korosztály tagjai voltak, így nem tudtam annyi idősebb korosztályba tartozó véleményét kideríteni, mint szerettem volna. Emellett az is korlátként jelent meg, hogy az EKF célkitűzéseinek hosszú távú megvalósulására csak évek múlva fog fény derülni, ezért csak a jelenlegi helyzet felmérése alapján tudtam következtetéseket levonni. További kutatási irány lehetne kifejezetten a fogyatékkal élők véleményének megkérdezése az akadálymentesítési és integrálási problémákról, valamint a régió települései körében végzett kutatás az EKF utáni helyzetről.

9. Melléklet

1. melléklet: A mélyinterjúk vezérfonala

1. Ön szerint melyek voltak a legfontosabb fenntarthatósághoz kötődő programelemek, intézkedések, melyeknek volt a legnagyobb hatása?
2. A projekt tervezése és megvalósítása során volt-e bármilyen kimondott vagy kimondatlan prioritizálás a gazdasági, társadalmi, ökológiai ill. kulturális fenntarthatósági célok között, vagy e négy pillért egyforma fontosságúnak tekintették?
3. Melyek voltak a legnagyobb kihívások, korlátozó tényezők a célok megvalósítása során, ezekhez hogyan tudtak alkalmazkodni? (+ Volt olyan fenntarthatósági pillér, amely kifejezetten nagyobb kihívást jelentett?)
4. Melyek voltak azok az előzetesen tervezett programelemek, célkitűzések, amelyek nem tudtak megvalósulni, és miért?
5. A fenntartható programelemeket melyik célcsoport fogadta a legjobban, és melyiket volt nehezebb meggyőzni?
6. Hogyan valósították meg a célkitűzések kommunikációját a különböző célcsoportok felé?
7. Ön szerint Magyarországon mekkora az igény a fenntartható gyakorlatokra más országokhoz képest?
8. Volt példa olyan programra, amely érdeklődés hiányában nem tudott sikeres lenni, pedig a megvalósítás jó volt?
9. Milyen módokon történt a lakosság fenntarthatóságra irányuló szemléletformálása, és ez mennyire volt sikeres?
10. Mi az, amire Ön szerint a jövő Európa Kulturális Fővárosai jógyakorlatként tekinthetnek a VEB2023 fenntartható gyakorlatai közül?
11. Ön szerint mi az, amit más EKF-ek jobban tudtak megvalósítani fenntarthatósági szempontból, és ennek mi lehet az oka?
12. Mi az, amit Ön másképp csinálna a jövőben?
13. Ön szerint milyen fenntartható hatások fognak hosszú távon fennmaradni a városban, vagy a lakosság körében?
14. Mindent egybevetve hogyan értékeli a négy fenntarthatósági pillérhez kapcsolódó célok teljesülését a projektben, külön-külön?

2. melléklet: A fenntarthatósági pillérekel kapcsolatos állítások és a demográfiai jellemzők korrelációs mátrixa pillérenként

		Életkor	Nem	Tartózkodási hely	Fontosnak tartom a városi infrastruktúra fejlesztését az EKF program során.	A program gazdasági fenntarthatósági célkitűzéséről megfelelően informált voltam.	Az EKF projekt a környező települések (Ajka, Várpalota, Balatonfűzfő, Inota, stb.) fejlesztésére is kiterjedt.	Az infrastruktúrafejlesztés során Veszprém egyedi városképét sikerült megőrizni.	Az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatással voltak a helyi lakosság életminőségére.	A fejlesztések elősegítették a turizmus növekedését a városban és a környező településeken.	A VEB2023 EKF program gazdasági fenntarthatóságra irányuló célkitűzését összességében teljesítették.
Életkor	Pearson Correlation	1									
	Sig. (2-tailed)	-									
Nem	Pearson Correlation	.028	1								
	Sig. (2-tailed)	.611	-								
Tartózkodási hely	Pearson Correlation	.154**	.007	1							
	Sig. (2-tailed)	.005	.903	-							
Fontosnak tartom a városi infrastruktúra fejlesztését az EKF program során.	Pearson Correlation	.208**	-.003	.012	1						
	Sig. (2-tailed)	<.001	.960	.829	-						
A program gazdasági fenntarthatósági célkitűzéséről megfelelően informált voltam.	Pearson Correlation	.135*	.005	-.002	.354**	1					
	Sig. (2-tailed)	.013	.928	.976	<.001	-					
Az EKF projekt a környező települések (Ajka, Várpalota, Balatonfűzfő, Inota, stb.) fejlesztésére is kiterjedt.	Pearson Correlation	.109*	-.012	-.016	.294**	.423**	1				
	Sig. (2-tailed)	.047	.832	.768	<.001	<.001	-				
Az infrastruktúrafejlesztések során Veszprém egyedi városképét sikerült megőrizni.	Pearson Correlation	.151**	-.075	.013	.469**	.314**	.334**	1			
	Sig. (2-tailed)	.006	.168	.814	<.001	<.001	<.001	-			
Az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatással voltak a helyi lakosság életminőségére.	Pearson Correlation	.121*	.019	-.015	.412**	.295**	.366**	.629**	1		
	Sig. (2-tailed)	.027	.728	.786	<.001	<.001	<.001	<.001	-		
A fejlesztések elősegítették a turizmus növekedését a városban és a környező településeken.	Pearson Correlation	.097	-.099	.022	.507**	.341**	.367**	.601**	.570**	1	
	Sig. (2-tailed)	.075	.071	.683	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	-	
A VEB2023 EKF program gazdasági fenntarthatóságra irányuló célkitűzését összességében teljesítették.	Pearson Correlation	-.001	-.047	.039	.432**	.354**	.394**	.512**	.480**	.588**	1
	Sig. (2-tailed)	.985	.391	.461	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	-

		Életkor	Nem	Tartózkodási hely	Fontosnak tartom a helyi közösségek megerősítését és a hozzáférhetőség biztosítását az EKF program során.	A program társadalmi fenntarthatósági célkitűzéséről megfelelően informált voltam.	A város és a környék intézményeiben érezhető előrelépés volt az akadálymentesítésben (mozgáskorlátozottak, látás- vagy hallássérültek stb. általi elérhetőség javult).	A város által kínált lehetőségek, események, programok a családok, kerékpárosok, kutyatulajdonosok számára is vonzóbbá váltak.	Voltak olyan programok, melyek elősegítették a fizikai és pszichés foglalkoztatás iránti érzékenység fokozását.	Létrejött olyan platform/rendezvény/program, ahol lehetőség volt mások kellemetlennek számító témákhoz kapcsolódó kérdések felvetésére és civilizált megvitatására.	A VEB2023 EKF program társadalmi fenntarthatóságra irányuló célkitűzését összességében teljesítették.
Életkor	Pearson Correlation	1									
	Sig. (2-tailed)	0.000									
Nem	Pearson Correlation	.028	1								
	Sig. (2-tailed)	.611	-								
Tartózkodási hely	Pearson Correlation	.154**	.007	1							
	Sig. (2-tailed)	.005	.903	-							
Fontosnak tartom a helyi közösségek megerősítését és a hozzáférhetőség biztosítását az EKF program során.	Pearson Correlation	.074	-.049	-.017	1						
	Sig. (2-tailed)	.175	.372	.762	-						
A program társadalmi fenntarthatósági célkitűzéséről megfelelően informált voltam.	Pearson Correlation	.084	.064	-.038	.419**	1					
	Sig. (2-tailed)	.123	.240	.482	<.001	-					
A város és a környék intézményeiben érezhető előrelépés volt az akadálymentesítésben (mozgáskorlátozottak, látás- vagy hallássérültek stb. általi elérhetőség javult).	Pearson Correlation	-.118*	.008	-.059	.414**	.509**	1				
	Sig. (2-tailed)	.031	.883	.281	<.001	<.001	-				
A város által kínált lehetőségek, események, programok a családok, kerékpárosok, kutyatulajdonosok számára is vonzóbbá váltak.	Pearson Correlation	-.075	-.078	-.006	.499**	.413**	.562**	1			
	Sig. (2-tailed)	.169	.152	.912	<.001	<.001	<.001	-			
Voltak olyan programok, melyek elősegítették a fizikai és pszichés foglalkoztatás iránti érzékenység fokozását.	Pearson Correlation	.005	-.009	.095	.394**	.468**	.555**	.553**	1		
	Sig. (2-tailed)	.931	.874	.063	<.001	<.001	<.001	<.001	-		
Létrejött olyan platform/rendezvény/program, ahol lehetőség volt mások kellemetlennek számító témákhoz kapcsolódó kérdések felvetésére és civilizált megvitatására.	Pearson Correlation	-.044	-.043	.110*	.281**	.429**	.466**	.594**	.594**	1	
	Sig. (2-tailed)	.419	.434	.044	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	-	
A VEB2023 EKF program társadalmi fenntarthatóságra irányuló célkitűzését összességében teljesítették.	Pearson Correlation	-.074	-.067	.034	.400**	.518**	.604**	.609**	.628**	.624**	1
	Sig. (2-tailed)	.177	.224	.534	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	-

		Életkor	Nem	Tartózkodási hely	Fontosnak tartom a környezetbarát megoldások alkalmazását az EKF program során.	A program ökológiai fenntarthatósági törekvéseiről megfelelően informált voltam.	Az EKF programhoz kapcsolódó események, rendezvények során egyértelműen látható volt a PET-palackok háttérbe szorítása/megszüntetése, valamint a szelektív hulladékgyűjtés.	A programok ösztönözték a résztvevőket a fenntartható közlekedési módokra (pl. kerékpár, gyaloglás).	A VEB2023 során lényeges szemléletformálás történt a lakosság körében a környezetbarát életmód irányába.	A program keretében tett intézkedések elősegítették a Balaton védelmét, rehabilitációját.	A VEB2023 EKF program ökológiai fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.
Életkor	Pearson Correlation	--									
Nem	Pearson Correlation	.028	--								
	Sig. (2-tailed)	.611									
Tartózkodási hely	Pearson Correlation	.154**	.007	--							
	Sig. (2-tailed)	.005	.903								
Fontosnak tartom a környezetbarát megoldások alkalmazását az EKF program során.	Pearson Correlation	.190**	-.038	.077	--						
	Sig. (2-tailed)	<.001	.488	.157							
A program ökológiai fenntarthatósági törekvéseiről megfelelően informált voltam.	Pearson Correlation	.169**	-.009	.052	.287**	--					
	Sig. (2-tailed)	.002	.872	.344	<.001						
Az EKF programhoz kapcsolódó események, rendezvények során egyértelműen látható volt a PET-palackok háttérbe szorítása/megszüntetése, valamint a szelektív hulladékgyűjtés.	Pearson Correlation	.188**	.002	.043	.448**	.535**	--				
	Sig. (2-tailed)	<.001	.965	.431	<.001	<.001					
A programok ösztönözték a résztvevőket a fenntartható közlekedési módokra (pl. kerékpár, gyaloglás).	Pearson Correlation	.103	-.068	.041	.510**	.408**	.549**	--			
	Sig. (2-tailed)	.060	.214	.455	<.001	<.001	<.001				
A VEB2023 során lényeges szemléletformálás történt a lakosság körében a környezetbarát életmód irányába.	Pearson Correlation	.036	-.065	.086	.389**	.503**	.628**	.669**	--		
	Sig. (2-tailed)	.511	.234	.116	<.001	<.001	<.001	<.001			
A program keretében tett intézkedések elősegítették a Balaton védelmét, rehabilitációját.	Pearson Correlation	.019	-.107	.071	.340**	.481**	.502**	.593**	.682**	--	
	Sig. (2-tailed)	.722	.050	.194	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001		
A VEB2023 EKF program ökológiai fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.	Pearson Correlation	.035	-.131*	.052	.442**	.587**	.630**	.684**	.730**		--
	Sig. (2-tailed)	.526	.016	.343	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	

		Az Ön életkora	Az Ön neme	Az Ön tartózkodási helye	Fontosnak tartom a kulturális sokszínűség megismertetését és megőrzését az EKF program során.	A program kulturális fenntarthatósági célkitűzéseiről megfelelően informált voltam.	A program elősegítette a nyelvi és vallási sokszínűség megismertetését és megőrzését.	A program által a helyiek és a látogatók jobban megismerhették a helyi kisebbségeket, azok jelentőségét és szerepét a város történelmében.	A program elősegítette, hogy helyiek és látogatók jobban megismerhessék a helyi művészek és alkotók munkásságát.	A program eseményei, rendezvényei egyaránt vonzották a fiatalabb és az idősebb korosztály tagjait, támogatták a „közös kultúraépítést”.	A VEB2023 EKF program kulturális fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.
Az Ön életkora	Pearson Correlation	--									
Az Ön neme	Pearson Correlation	.028	--								
	Sig. (2-tailed)	.611									
Az Ön tartózkodási helye	Pearson Correlation	.154**	.007	--							
	Sig. (2-tailed)	.005	.903								
Fontosnak tartom a kulturális sokszínűség megismertetését és megőrzését az EKF program során.	Pearson Correlation	.150**	-.147**	-.042	--						
	Sig. (2-tailed)	.006	.007	.437							
A program kulturális fenntarthatósági célkitűzéseiről megfelelően informált voltam.	Pearson Correlation	.093	.026	.002	.283**	--					
	Sig. (2-tailed)	.088	.630	.971	<.001						
A program elősegítette a nyelvi és vallási sokszínűség megismertetését és megőrzését.	Pearson Correlation	.011	-.023	-.037	.411**	.524**	--				
	Sig. (2-tailed)	.840	.680	.503	<.001	<.001					
A program által a helyiek és a látogatók jobban megismerhették a helyi kisebbségeket, azok jelentőségét és szerepét a város történelmében.	Pearson Correlation	-.068	-.044	.022	.249**	.434**	.670**	--			
	Sig. (2-tailed)	.212	.420	.694	<.001	<.001	<.001				
A program elősegítette, hogy helyiek és látogatók jobban megismerhessék a helyi művészek és alkotók munkásságát.	Pearson Correlation	.071	-.034	-.012	.462**	.340**	.527**	.520**	--		
	Sig. (2-tailed)	.191	.530	.827	<.001	<.001	<.001	<.001			
A program eseményei, rendezvényei egyaránt vonzották a fiatalabb és az idősebb korosztály tagjait, támogatták a „közös kultúraépítést”.	Pearson Correlation	.073	-.148**	-.020	.432**	.315**	.395**	.358**	.647**	--	
	Sig. (2-tailed)	.181	.007	.714	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001		
A VEB2023 EKF program kulturális fenntarthatóságra irányuló célkitűzései összességében teljesültek.	Pearson Correlation	-.019	-.090	-.025	.476**	.454**	.527**	.476**	.664**	.545**	--
	Sig. (2-tailed)	.725	.098	.648	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	

10. Felhasznált irodalom

- Adriány, C., Halmos, G., Horváth, V., Kanizsai-Nagy, D., Kedves, C., Nagy, J., Sigmond, E. (2023). *10 hónap–10 kihívás egy városi szintű integrált turisztikai szolgáltatásfejlesztési modell a gyakorlatban*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 8(1), 8-24. <https://doi.org/10.15170/TVT.2023.08.01.01>
- Bad Ischl 2024. (2020). *Bad Ischl-Salzkammergut 2024 European Capital of Culture candidate city (Bid book)*. <https://www.salzkammergut-2024.at/wp-content/uploads/2022/11/kulturhauptstadt-salzkammergut-bewerbungsbuch-englisch.pdf>
- Bodø 2024. (2019). *Arcticulation: European Capital of Culture candidate city (Bid book)*. <https://www.hurtigruten.com/en/inspiration/norway/bodo-european-capital-of-culture-2024>
- Boros, K., Jászberényi, M. (2023). *Turisztikai imázselemzés a 2023. évi Európa Kulturális Fővárosa projekt nyertes városainak körében*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 8(1), 77-93. <https://doi.org/10.15170/TVT.2023.08.01.05>
- Burksiene, V., Dvorak, J., Burbulyte-Tsiskarishvili, G. (2018). *Sustainability and sustainability marketing in competing for the title of European Capital of Culture*. Organizacija, 51(1), 66-78. <https://doi.org/10.2478/orga-2018-0005>
- Dominus, Á. E., Formádi, K., Lőrincz, K., Pintér, M., Raffay-Danyi, Á., & Sigmond, E. (2021). *18 Tipp a fenntartható rendezvényszervezéshez./18 Tips for Sustainable Event Management*. Veszprém: Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 137 old., ISBN: 978-963-396-200-8
- Gyulavári, T., Mitev, A., Neulinger, Á., Neumann-Bódi, E., Simon, J., Szűcs, K. (2012). *A marketingkutató alapjai*. Aula Kiadó, Budapest, 346 old., ISBN: 978-963-339-024-5
- Katalin, F., Ildikó, E., & Katalin, L. (2022). *Fenntartható(bb) fesztiválok a pandémia idején-a balatoni fesztiválszervezők kihívásai és tapasztalatai*. Marketing & Menedzsment, 56(1), 81-92. <https://doi.org/10.15170/MM.2021.56.01.07>
- Koefoed, O. (2013). *European Capitals of Culture and cultures of sustainability – The case of Guimarães 2012*. City, Culture and Society, 4(3), 153–162. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2013.05.003>
- Kruppa-Jakab, É., & Kővári, E. (2023). *Citizens' motivation and attitude as potential host volunteers in the preparatory years of the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture*

Programme. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 8(1), 124-145.
<https://doi.org/10.15170/TVT.2023.08.01.08>

Liu, Y. D. (2019). *Event and sustainable culture-led regeneration: Lessons from the 2008 European Capital of Culture, Liverpool*. *Sustainability*, 11(7): 1869.

Lőrincz, K., & Raffay, Á. (2019). „Beyond, azaz túllépni saját magunkon” – a turizmus szerepe a Veszprém2023 Európai Kulturális Főváros projektben. *Turisztikai és Vidékfejlesztési tanulmányok*, 4(2), 18-38. <https://doi.org/10.15170/TVT.2019.04.02.02>

Malhotra, K., N. & Simon, J. (2017). *Marketingkutatás*. Akadémiai Kiadó, Budapest. ISBN: 978-963-059-867-5

Mavrin, I. (2024). *European Capital of Culture and Sustainable Tourism: Challenges, Trends and Perspectives*. *Tourism* (13327461), 72(1), 20–34. <https://doi.org/10.37741/t.72.1.2>

Mitev, A. (2019). *Kutatásmódszertan a turizmusban*. Akadémiai Kiadó, Budapest. ISBN: 978-963-454-413-5

Raffay-Danyi, Á., & Ernszt, I. (2021). *Esélyegyenlőség a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt rendezvényein*. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 6(1), 5-19. <https://doi.org/10.15170/TVT.2021.06.01.01>

Veszprem 2023. (2019). *Beyond. Veszprem 2023 European Capital of Culture candidate city (Bid book)*. <https://veszprembalaton2023.hu/blob/veszprem2023-ecoc-bidbook-en.pdf>

Zerényi, K. (2016). A Likert-skála adta lehetőségek és korlátok. *Opus et Educatio*, 3(4).